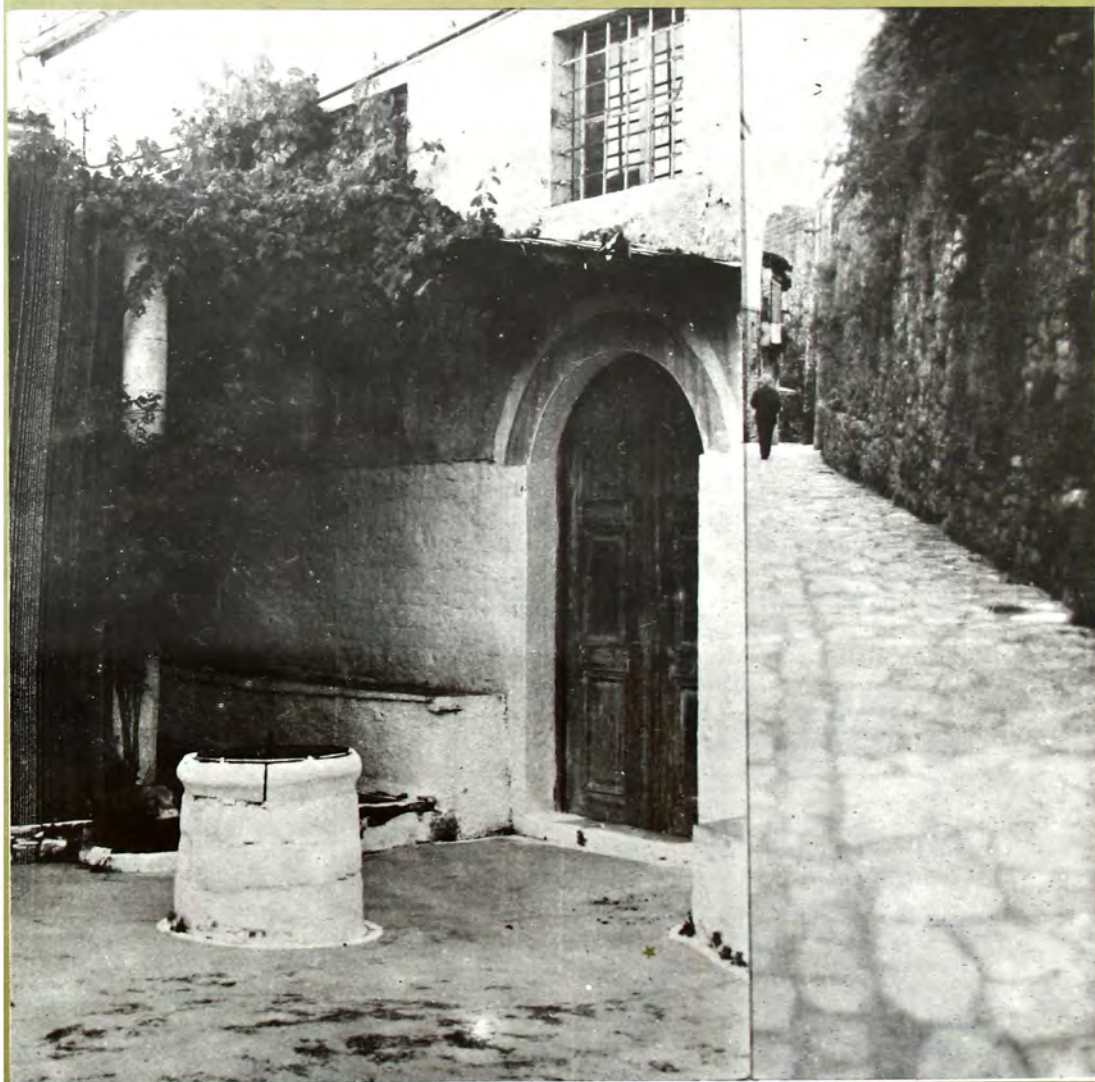

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 17 ● ΜΑΡΤΙΟΣ 1979 ● ΑΔΑΡ 5739

אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות
אבקשה את שאהבה נפשי

«Θά πεταχθῶ, θά σηκωθῶ. Στήν πόλι θά γυρίσω. Θά πά-
ρω τὰ σοκκάκια καί τίς ρούγες. Θ' ἀναζητήσω ὃ,τι ἀγάπησε
ἡ ψυχὴ μου...»

Ἄ. Ἀσμ. 3:2
(Ἐλεύθερη μετάφρ. Γ. Ἐλιγιό)

ΠΡΟΣ ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟ ΠΟΥ ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΣΤΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

Τό Κεντρικό Ίσραηλτικό Συμβούλιο απέστειλε τήν παρακάτω ἐπιστολή σέ διαφόρους πνευματικούς ανθρώπους, δημοσιογράφους καί γενικά παράγοντες τῆς κοινῆς γνώμης τῆς χώρας μας:

«Θά μᾶς ἐπιτρέψετε νά θέσουμε ὑπ' ὄψι σας ἓνα θέμα πού ἐνδιαφέρει τό σύνολο τῆς Ἀνθρωπότητος, τίς σημερινές ὅσο καί τίς μελλοντικές γενιές:

Τήν 31 Δεκεμβρίου 1979 λήγει στή Δ. Γερμανία ἡ προθεσμία γιά τή δίωξι τῶν ἐγκληματιῶν τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου.

Ἔτσι ἀπό τήν 1η Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου χρόνου οἱ Ναζιστές ἐγκληματίες πολέμου - αὐτοί πού ἐξόντωσαν τόν πληθυσμό στό Δίστομο, στά Καλάβρυτα, αὐτοί πού ἔκαψαν τήν Κάνδοανο, αὐτοί πού δολοφόνησαν 6 ἑκατομμύρια Ἑβραίους, αὐτοί πού ὁμαδικά ἐξόντωσαν τόν πληθυσμό τῆς Οὐκρανίας, αὐτοί πού τόσα ἐγκλήματα ἔκαναν σ' ὅλα τά μέρη τῆς Οἰκουμένης - θά μποροῦν νά βγοῦν ἀπό τό σκότος τῆς ἀνωμυίας, ὅπου τούς ἔχει καταδικάσει ἡ παγκόσμια συνείδησις, στό προσκήνιο καί ἴσως καί νά... ἐπαίρωνται γιά τά ἐγκλήματά τους! (Ὅπως συνέβη πρόσφατα στή Γαλλία μέ τή συνέντευξι τοῦ Λουί Νταρκιέ ντέ Πελλεπουά, ἀρμοστοῦ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βισύ γιά τίς ἐβραϊκές ὑποθέσεις).

Βέβαια, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι 30 καί πλέον χρόνια μετὰ τό Ὀλοκαύτωμα εἶναι ἴσως δύσκολο στίς δικαστικές ἀρχές νά ἀπονεύουν Δικαιοσύνη, γιατί καί οἱ μάρτυρες ἐκλείπουν καί ἡ μνήμη ἀμβλύνεται. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅμως, πλευρά καί ἡ εὐκολη καί ἀτιμώρητη παραγραφή αὐτῶν τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς Ἀνθρωπότητος εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυνη καί μπορεῖ αὖριο νά δημιουργήσῃ νέα ἐγκλήματα κατ' αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς πολιτισμένης κοινωνίας, πού ἐπέτρεψε τήν ἀτιμωρησία τῶν προηγούμενων.

Πιστεύουμε καί ἐλπίζουμε ὅτι θά συμφωνήτε μαζί μας ὅτι στά πολιτισμένα κράτη δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ παραγραφή γιά ὁμαδική ἐξόντωση πληθυσμῶν, γιά γενοκτονία πού ἐγίνε προμελετημένα βάσει κρατικῆς πολιτικῆς. Ὁ Θεός ἢ ὁ φυσικός θάνατος τοῦ ἐνόχου εἶναι οἱ μόνοι πού μποροῦν νά παραγράψουν παρόμοια ἐγκλήματα.

Εἶναι ἴσως ἐνδεικτικό τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος ὅτι καί ὁ ἴδιος ὁ Καγκελάριος Σμίτ, μιλώντας στή Συναγωγή τῆς Κολωνίας, στίς 9 Νοεμβρίου 1978 (ἐπέτειο τῆς τραγικῆς «Νύχτας τῶν Κρυστάλλων»), ζήτησε σχετικά τήν ἀποψι τῶν Ἑβραίων, «τῶν γειτόνων μας» (κυρίως τῶν Πολωνῶν) «γιά μιά ἀπόφασί μέ τήν ὁποία οἱ κυριώτερες ἠθικές ἀρχές εἶναι ἐπόμενο νά συγκρουσθοῦν».

Ἐπιπλέον ἡ προσπάθεια ἀναβιώσεως τοῦ Ναζισμοῦ, πού τελευταίως τόσα πολλά κρούσματα παρουσιάζει παγκοσμίως, ἴσως δέν εἶναι ἀσχετῇ μέ αὐτή τήν ἀναμενόμενη παραγραφή.

Μέ τίς σκέψεις αὐτές θά θέλαμε νά σᾶς παρακαλέσουμε ὅπως μέ τά γραπτά σας καί μέ ἄλλες ἐνέργειες, πού ἐσεῖς θά κρίνετε εὐστοχες, διαφωτίσετε τήν κοινή γνώμη καί ζητήσετε νά μὴν ὑπάρξῃ παραγραφή γιά τίς δολοφονίες τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου, πού ὀφείλονται σέ πολιτική ὁμαδικῆς ἐξοντώσεως πληθυσμῶν.

Ἡ ἔκκλησις, πού περιέχεται σ' αὐτή τήν ἐπιστολή, ἀφορᾷ καί ἀπευθύνεται καί σέ κάθε καλοπροαίρετο ἄνθρωπο, ὅπουδήποτε κι' ἂν βρίσκεται, σέ ὁποιαδήποτε θρησκεία κι' ἂν πιστεύῃ, ὅπουδήποτε χρώματος κι' ἂν εἶναι, σέ ὁποιαδήποτε φυλή κι' ἂν ἀνήκῃ. Καί φυσικά ἀπευθύνεται σέ ὅλους τοὺς συμπατριῶτες Ἑλλήνες, μιά κι' ἐδῶ γεννήθηκαν τά ἰδανικά τῆς ἀνθρωπιδᾶς πού στηρίζουν τίς βάσεις τῆς πολιτισμένης Ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἐπιστολή αὐτὴ πρέπει, ἀναμφισβήτητα, νά προβληματίσῃ τόν κάθε ἄνθρωπο πού θέλει νά εἶναι ἐλεύθερος.

ΓΙΑΝΝΕΝΑ: Μιά Ρωμανιότικη ή Ρωμέϊκη Κοινότητα

*Η Ισραηλιτική Κοινότης
Ιωαννίνων είναι μία ακόμη
από τις παλιές Κοινότητες
πού σβήνουν μετά το τέλος
του β' παγκοσμίου πολέμου.
Από τους 2.000 Έβραίους,
πού υπήρχαν προπολεμικά
εκεί, έχουν μείνει τώρα 70
περίπου.*

*Τά άρθρα που ακολουθούν
έχουν σκοπό να
ξανασυνδέσουν στη μνήμη
μας τά όσα χάθηκαν. Κι'
αυτά είναι πολλά...*

Οι γονείς μου αποκαλούσαν τη μητρική μας γλώσσα, την ελληνική δημοτική γλώσσα, που μιλούσαμε στο σπίτι **Ρωμέϊκα**. Σήμερα, ο όρος Ρωμιάς συχνά εναλλάσσεται με τον όρο "Έλληνας". Όταν δέ ο σπουδαίος σύγχρονος ποιητής Γιάννης Ρίτσος χρησιμοποιεί τον όρο αυτό στο περίφημο ποίημά του «**Ρωμιοσύνη**», η λέξη αυτή εκφράζει τον Έλληνισμό υπό την ανώτερη μορφή του.

Πάρα πολλά έχουν γραφεί για τους Ισπανόφωνους εξορίστους Έβραίους, τους οποίους ο Σουλτάνος Βαγιαζίδ ο Β' προσκάλεσε το 1492 να εγκατασταθούν στην τότε Οθωμανική Αυτοκρατορία του. Ο δεινός Γιοσέφ Νεχαμά μόνο, έχει γράψει έφτα τόμους για την Ιστορία των Έβραίων της Θεσσαλονίκης! Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και με την Ιστορία των ελληνόφωνων Ισραηλιτικών Κοινοτήτων. Από καιρό σε καιρό ίσως δημοσιευθεί κάποιο άρθρο σε ένα περιοδικό, που περιγράφει τα έθιμα κάποιων γιορτών, όπως γιορταζόταν σε αυτές τις κοινότητες. Αυτές οι κοινότητες, παρόλους τους αγριούς διωγμούς που υπέστησαν κατά καιρούς, τις διαδοχικές επιθέσεις ξένων επιδρομέων, τους πολέμους, καθώς και το πρόσφατο Όλοκαύτωμα, κατόρθωσαν να επιζήσουν. Μέχρι σήμερα, όμως, δεν υπάρχει καμία ολοκληρωμένη Ιστορία για όποιον

Σήμερα ζουν στα Γιάννενα λίγοι Έβραίοι, τα υπολείμματα των γηγενών Έβραίων που ζούσαν εκεί από παλαιότερους χρόνους. Αυτοί οι Έβραίοι είναι πολύ λίγο γνωστοί στο πλατύτερο κοινό και, ιδιαίτερα, στους Έβραίους από άλλες περιοχές.

Η πρώτη έγκατάστασή τους στα Γιάννενα ανάγεται στους προϊστορικούς χρόνους. Οι Ιστορικοί τους αποκαλούν **Ρωμανιότες** (Romaniot) διότι, αυτοί οι Έβραίοι είναι οι πρόγονοι των Ελλήνων Έβραίων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που εγκαθιδρύθηκε τον τέταρτο μετα - Χριστιανικό αιώνα. Το τυπικό των προσευχών τους ακολουθεί το Σεφραδικό Τυπικό. Γλωσσικά και πολιτιστικά, όμως αυτοί είναι πλήρως εξελληνισμένοι - εξ ου και η ονομασία τους **Ρωμανιότες Έβραίοι** (Romaniot Jews).

Οι Βυζαντινοί Έλληνες με υπερφάνεια αυτοαποκαλούνται **Ρωμαιοί**, μία ονομασία που ανάγεται στην εποχή της εγκαθιδρύσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, γνωστής τότε με την ονομασία της **Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας**. Όταν στην έξουσία της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ανήλθε ο Κωνσταντίνος ο Μέγας (288 - 337 μ.Χ.), οι Έλληνες ήσαν ακόμα υποταγμένοι στη Ρώμη.

Με την πάροδο του χρόνου η λέξη Ρωμαιοί έχασε την αρχική της σημασία, όμως, πολλοί Έλληνες εξακολουθούν και αποκαλούνται Ρωμαιοί, μία ονομασία που επέζησε από τους πρώτους χρόνους της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Κάποιος σύγχρονος Γιαννιώτης μου υπενθύμισε πρόσφατα ένα λαϊκό τραγούδι που σήμερα τραγουδιέται στην Ελλάδα. Ένας στίχος του τραγουδιού αυτού λέει: «**Ρωμιάς αγάπησε Ρωμιά**». Μου υπενθύμισε, επίσης, μία άλλη λαϊκή έκφραση, τη λέξη **Ρωμέϊκο**, που πηγάζει πάλι από τη λέξη Ρωμιάς. Όταν δύο Έλληνες διαφωνούν για την πολιτική κατάσταση του τόπου τους, όπως συχνά διαφωνούν, θά ακούσετε τον ένα να λέει στον άλλο:

«**Έτσι θά φτιάξεις τό Ρωμέϊκο;**»

δήποτε από αυτές τις ελληνόφωνες Κοινότητες, από τους χρόνους της πρώτης εγκαθιδρύσεώς τους στον ελληνικό χώρο μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

Οι **Ρωμανιότες** ή **ελληνόφωνοι Έβραίοι** διαφέρουν Ιστορικά, πολιτιστικά, γλωσσικά και, μέχρι ενός σημείου, λειτουργικά (όπωςδήποτε στους λειτουργικούς ύμνους και τις μελωδίες) από τους Ισπανούς Σεφραδίμ που κατέφυγαν, κατά τα τέλη του 15ου αιώνα, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατ' αρχή, οι Ρωμανιότες Έβραίοι έζησαν στον ελληνικό χώρο χίλια και πλέον χρόνια πριν από την άφιξη των Σεφραδίμ! Η Ιστορία τους στο χώρο της Βαλκανικής Χερσονήσου δεν είναι απλώς μεγαλύτερη εκείνης των Σεφραδίμ της Θεσσαλονίκης.

Σάν Έβραίοι που ζούσαν στη Διασπορά χρειάστηκε πρώτα να προσαρμοσθούν με την είδωλοατρική Ελλάδα, έπειτα με το Βυζαντινό Χριστιανισμό, αργότερα με τους Βενετούς, τους Σέρβους, τους Βουλγάρους και τους Νορμανδούς επιδρομείς, (που προϋπήρξαν της μακροχρόνιας τουρκικής κατοχής): όλους δηλ. εκείνους που αγωνίσθηκαν για να κερδίσουν κάποιο ελληνικό κομμάτι γης. Οι ιθαγενείς ελληνόφωνοι Έβραίοι έζησαν, συνεπώς, κάτω από

μιά συνεχή έναλλαγή καθεστώτων, που συχνά απείλησαν αυτή την ίδια τους φυσική ύπαρξη.

Ίστορική σημασία

Μετά τη θλιβερή και άνησυχητική μείωση του ανθρώπινου δυναμικού των άλλοτε πολυάριθμων ελληνοφώνων κοινοτήτων, που υπήρχαν διάσπαρτες σε όλην την ελληνική επικράτεια, έγινε ακόμη περισσότερο επιτακτική η ανάγκη για την καταγραφή της Ιστορίας της Κοινότητας των Ίωαννίνων, της σπουδαιότερης Ρωμανιώτικης κοινότητας που ακόμη επίζει.

Μόνο δύο Ρωμανιώτικες κοινότητες επιζούν σήμερα σε όλη την Ελλάδα: η Χαλκίδα και τα Γιάννενα. Η Άρτα, μία άλλη πόλη στην ίδια περιοχή, ήταν άλλοτε η έδρα μιάς ακόμη Ρωμανιώτικης Κοινότητας - στενά συνδεδεμένη με την Κοινότητα Ίωαννίνων. Όχι μόνο λόγω της μικρής απόστασής τους, αλλά, κυρίως, εξαιτίας της γλωσσικής μεταξύ τους συγγένειας, της ομοιότητας των ήθων και έθιμων και του τελετουργικού τυπικού τους. Αυτό μας τό επιβεβαιώνουν δύο βιβλία που διασώζονται: το πρώτο είναι ένα βιβλίο του «Περκέ - Αβώτ» και το δεύτερο το «Μιντράς Σίρ - Ασαίρίμ», (Άλληγορική επεξήγηση του Άσματος Άσμάτων). Αυτά τα βιβλία εξεδόθησαν στη Θεσσαλονίκη, κατά τον 19ο αιώνα, και στο εξώφυλλο υπάρχει η παρακάτω σημείωση: «Κέ - Μινάγκ Γιάννενα Βέ - Άρτα», (σύμφωνα με το τυπικό Ίωαννίνων και Άρτας). Δυστυχώς, η Κοινότητα Άρτας έπαψε να υπάρχει μετά την καταστροφή του β' παγκόσμιου πολέμου.

★ Η Πάτρα, πρωτεύουσα της Αχαΐας, ένα μορφο λιμάνι στη βόρειο Πελοπόννησο, από όπου απέπλευσαν χιλιάδες Έλληνο - Έβραίοι μετανάστες για τη Νέα Υόρκη στις αρχές του εικοστού αιώνα, είχε, επίσης, μία Ρωμανιώτικη Κοινότητα με μεγάλη ιστορία. Οι εβραϊκές επιγραφές που υπάρχουν στην τοπική εκκλησία της Αγ. Αναστασίας μαρτυρούν ότι οι Έβραίοι ζούσαν στην Πάτρα από τους αρχαίους χρόνους. Ο ταξιδιδής **ραββίνος Βενιαμίν από την Τουδέλα**, που περιόδευσε την Ελλάδα κατά το δεύτερο ήμισυ του δωδέκατου αιώνα, αναφέρει πως τότε ζούσαν στην πόλη πενήντα Έβραίοι. Τόν δέκατο έκτο αιώνα οι Σεφαραδίμ και οι Έσκεναζίμ ίδρυσαν στην Πάτρα ανεξάρτητες Συναγωγές. Τόν δέκατο έβδομο αιώνα κατά τη διάρκεια του Τουρκο - Βενετικού πολέμου οι Έβραίοι διέφυγαν από την πόλη για να ξαναεπιστρέψουν μετά το 1715, όταν αποκαταστάθηκε και πάλι η τουρκική κυριαρχία. Κατά τόν πόλεμο της Ανεξαρτησίας της Ελλάδας (1821 - 1829) η Ίσραηλιτική Κοινότητα Πατρών έπαψε να υπάρχει· ξαναδρύθηκε τό 1905. Τό 1940, λίγο πριν από τη γερμανική κατοχή, ζούσαν στην Πάτρα 337 Έβραίοι. Τό 1947, 152 διασωθέντες Έβραίοι επέστρεψαν στη γενέτειρα πόλη τους. Σήμερα, υπάρχουν μόνο δύο εβραϊκές οικογένειες.

Η νέα γενιά μετά την απελευθέρωση (Φωτογραφία προ 25ετίας).

★ Η Χαλκίδα, η παραθαλάσσια πρωτεύουσα της Εύβοιας είχε, επίσης, μία Ρωμανιώτικη Κοινότητα πολύ πριν από την εγκατάσταση των Σεφαραδίμ στην Όθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Βενιαμίν από την Τουδέλα συνάντησε εκεί 250 Έβραίους, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν έμποροι. Γενικά, οι έμποροι της Χαλκίδας ήταν βαφείς και κατασκευαστές μεταξωτών υφασμάτων. Έχουμε και μία άλλη μαρτυρία για την παρουσία των Έβραίων στη Χαλκίδα πριν από το διωγμό των Έβραίων της Ισπανίας: μία εβραϊκή επιγραφή από κάποια ταφόπετρα, που ήταν έντοιχισμένη στην πύλη των τειχών της πόλεως, και που φέρει τη χρονολογία 5086 (1326 μ.Χ.) Πολύ λίγοι Σεφαραδίμ ήρθαν να εγκατασταθούν στη Χαλκίδα και, συνεπώς, η Κοινότητα διατήρησε τις παλιές Ρωμανιώτικες παραδόσεις της. Τό 1940 ζούσαν στη Χαλκίδα 350 Έβραίοι, από τους οποίους οι 170 επέζησαν του Όλοκαυτώματος. Σήμερα εξακολουθούν και ζουν σε αυτή την αρχαία πόλη περί τους 100 Έβραίους.

Η μεγαλύτερη Έβραϊκή Κοινότητα

★ **Τά Γιάννενα ήταν πάντοτε η πιο αντιπροσωπευτική Ρωμανιώτικη κοινότητα της Ελλάδας.** Καί τούτο για πολλούς λόγους. Καί αρχήν τά Γιάννενα ήταν ανέκαθεν η πιο πολυάριθμη Έβραϊκή Κοινότητα που ακολουθούσε, στο σύνολό της, τις Ρωμανιώτικες παραδόσεις. Οι πιο ηλικιωμένοι Γιαννιώτες καυχώνται ότι κατά την ένδοξη περίοδο της άλλοτε Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, τόν 19ο και 17ο αιώνα, στά Γιάννενα ζούσαν περί τους 7.000 Έβραίοι. Κατά τα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλεως μειώθηκε στις 4.000, ενώ στά τέλη της πρώτης δεκαετίας του αιώνα υπήρχαν 3.000 Έβραίοι. Μετά τό Βαλκανικό Πόλεμο του 1913, είχαν παραμείνει στην πόλη περί τά 2.000 άτομα. Οι υπόλοιποι είτε εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα είτε μετανάστευσαν στην Αμερική και την Παλαιστίνη. Τό 1940, ακριβώς πριν από τη ναζιστική κατοχή, ζούσαν στά Γιάννενα 1950 Έβραίοι. Έξακολουθούσε, δηλαδή, να είναι η μεγαλύτερη Ρωμανιώτικη κοινότητα της Ελλάδας.

Από όλα τα παραπάνω, ίσως πιο σπουδαίο είναι τό γεγονός ότι οι Γιαννιώτες επιγίγες συνέχισαν να τηρούν τις Ρωμανιώτικες παραδόσεις τους στά μέρη όπου εγκαταστάθηκαν. Όσοι εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα ίδρυσαν τη δική τους Γιαννιώτικη Συναγωγή στην οδό Μελιδώνη, ακριβώς απέναντι από τη Σεφαραδική Συναγωγή. Οι Γιαννιώτες

emigrés που εγκαταστάθηκαν στη Νέα Υόρκη έχτισαν, υπό την ηγεσία του Γεωυά Καλαχμιρά, δική τους Συναγωγή στη Brooke Street, 280, στην περιοχή της Lower East Side. Αυτή η Συναγωγή λειτουργεί μέχρι σήμερα. Πιο πρόσφατα ανεγέρθηκε μία καινούργια Συναγωγή, γνωστή ως Marleton Synagogue στο Bensonhurst, Brooklyn, για την εξυπηρέτηση των Γιαννιωτών Έβραίων που εγκαταστάθηκαν στο Brooklyn. Εκείνοι που έφυγαν για την τότε Παλαιστίνη ίδρυσαν δική τους Ρωμανιότικη Συναγωγή στην Ίερουσαλήμ, γνωστή ως Beth Avraham και Ohel Sarah Synagogue.

Κέντρο του Λεβάντε

Η Έβραϊκή Κοινότητα Ίωαννίνων έθεωρείτο πάντοτε σαν τό σπουδαιότερο Ρωμανιότικο κέντρο του Λεβάντε (της Ανατολής). Μέχρι τό 1910 τό έμποριο της πόλεως ήταν αποκλειστικά στά χέρια των Έβραίων. Ο άείμνηστος Έλληνας Καθηγητής, Νικόλαος Α. Βέης (Bees) υποστήριξε ότι ή οικονομική άνθηση και ή έκπολιτιστική σημασία της Ρωμανιότικης Κοινότητας Ίωαννίνων κατέστησε αυτή τό σημαντικότερο έβραϊκό κέντρο του Λεβάντε. Υπήρξε ή

πρωτοπόρος Κοινότητα που αποτελείτο από γηγενείς ελληνόφωνους Έβραίους. «Αυτό τό έβραϊκό κέντρο των Ίωαννίνων», έγραφε ό Βέης τό 1921, «υπάρχει αδιάκοπα επί της ελληνικής γης μία και πλέον χιλιετηρίδα!»

Επισκέφθηκα την ισραηλιτική Κοινότητα Ίωαννίνων τέσσερις φορές πριν από τον β' παγκόσμιο πόλεμο. Τά Γιάννενα είναι πόλη όπου γεννήθηκαν και οι δύο γονείς μου καθώς και οι παππούδες μου. Έμαθα πολλά από τους γονείς μου κατά τά πρώτα παιδικά μου χρόνια, γύρω από την ιστορία αυτής της Κοινότητας. Επισκέφθηκα τά Γιάννενα όχτώ φορές μετά τον πόλεμο και έντυπωσιάσθηκα πάρα πολύ από την ανάπτυξη της πόλεως. Άκόμα πιο αξιοσημείωτο, όμως, είναι τό γεγονός ότι καθ' όλους αυτούς τους αιώνες, παρόλες τις κατοχές και τους πολέμους, παρόλες τις μεταβολές των καθεστώτων και των κυρίαρχων, που σέ διάφορες περιόδους επέδωξαν τό βίαιο προσηλυτισμό των Έβραίων προς τις έκάστοτε ηγέτιδες θρησκείες, οι Γιαννιώτες Έβραίοι εξακολουθούν και παραμένουν πιστοί στην πίστη τους σαν όρθόδοξοι Έβραίοι, ακολουθώντας τις Ρωμανιότικες παραδόσεις τους.

DR. RACHEL DALVEN

Οι τελειόφοιτοι της 6ης τάξης Δημοτικού της Alliance στά Γιάννενα 1933. Οι δάσκαλοι από άριστερά: Σαρτάσης (δάσκαλος ελληνικών), Άχάμ Μπενσιών (Έβραιοιδάσκαλος), Άχάμ Ντάβος (Έβραιοιδάσκαλος), ό διευθυντής της Alliance Πιτσιόν, Άδόμος Παρθενίου (δάσκαλος ελληνικών), Μωΰσης Μάτσας (δάσκαλος ναλλικών) και Παππός (δάσκαλος Έλληνικών).

Ἡ ἐβραϊκὴ Κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων¹, μέχρι τὸ 1944, ὡς τῇ χρονίᾳ πού χάθηκαν τραγικά τὰ ἐννέα δέκατα ἀπ' τὶς δυὸ χιλιάδες ψυχές της, ἦταν — οἰκονομικά καὶ πνευματικά — ἡ πιὸ ἀνθηρὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἐβραϊκὲς Κοινότητες τῆς Ἑλλάδας, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴν πολυάνθρωπη μέχρι τότε παροικία τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἑβραῖοι ἐμφανίζονται ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους κατοίκους τῆς πόλεως² καὶ βρίσκονται σὲ ἀκμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος εἶχε παραχωρήσει στοὺς Ἑβραίους τῶν Ἰωαννίνων (1319) τὴν προνομίαν νὰ κατοικοῦν στὴν πόλιν μὲ ὅλες τὶς ἐλευθερίες καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων κατοίκων³.

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΕΒΡΑΪΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*Τὸ Τεβά,
ὅπως
εἶναι σήμερα
στό Κάσλ,
στό Κάστρο.*

Στὸν πρῶτο αὐτὸ ἐβραϊκὸ πληθυσμὸ προστέθηκαν ἀργότερα καὶ πολλὲς οἰκογένειες Ἰσπανοεβραίων πού ἐφυγαν γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς διωγμούς τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας (1492)⁴.

Οἱ Ἰσπανοεβραῖοι, στίς πόλεις τῆς Ἑλλάδας πού κυρίως κατέφυγαν (Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη κ.ά.) ἀφομοίωσαν τέλεια τοὺς παλιούς ἐλληνίζοντες Ἑβραίους, γιατί ἦταν περισσότεροι ἀριθμητικά κι εἶχαν κι ἐνὶ πολιτισμῷ ἀνώτερο. Στὰ Γιάννινα ὅμως ἐγίνε τὸ ἀντίθετο. Οἱ παλιοὶ κάτοικοι, πού μιλοῦσαν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα τοῦ τόπου κι εἶχαν τὶς δικές τους παραδόσεις, τὰ ἐλληνογενήματα ἤθη καὶ ἔθιμά τους, ἀπορρόφησαν τοὺς καινούργιους φυγάδες⁵. Διατηρήθηκε ἔτσι μιὰ ἐλληνίζουσα ἐβραϊκὴ Κοινότητα πού διαφύλαξε ἐπὶ αἰῶνες τὸ δικό της λαογραφικὸ χρῶμα⁶.

Ἡ ζωὴ τῶν Ἑβραίων στὰ Γιάννινα ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴν ἔχει ὑποστεί — στὸ διάβα τῶν αἰώνων — τὴν ἐπίδραση τοῦ ἐλληνικοῦ χριστιανικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἴδια πολλὲς φορές μεταχειρίσθη Χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατακτητὲς τῆς πόλεως, ἡ κοινὴ τύχη στοὺς δύσκολους καιροὺς τῆς δουλείας, ἡ ἴδια, ἡ γιαννιώτικη, ἐλληνικὴ γλῶσσα, πού μιλοῦσαν στὸ σπίτι καὶ στὴ δουλειά, ἐφερναν σὲ συχνὴ συνάφεια τὸν ἕνα λαὸ μὲ τὸν ἄλλο. Πολλὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα δανείστηκαν οἱ γιαννιώτες Ἑβραῖοι ἀπ' τοὺς Ἕλληνες. Τὰ «διαβατήρια ἔθιμα» (γέννηση, γάμος, θάνατος), τὰ ξόρκια, οἱ παροιμίες, τὰ μοιρολόγια, ὁ τρόπος πού ἐκδὴλωναν τὴ χαρὰ στίς γιορτές τους, ἡ οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ συγκρότηση, ἡ κατοικία, οἱ τέχνες, εἶχαν φανερὴ τὴν ἐλληνικὴ ἐπίδραση. Τὰ λογιῆς λογιῆς ἔθιμα, οἱ θρησκευτικὲς καὶ λαϊκὲς παραδόσεις, πού ξεχώριζαν ἀπὸ

τὰ ἔθιμα τῶν ἄλλων ἐβραϊκῶν κοινοτήτων, διατηροῦνταν ἀρκετὰ ἐντονα ὡς τὶς μέρες μας⁷.

Ἡ χωρὶς προηγούμενο ὅμως τραγικὴ καταστροφή, πού οἱ ἀπαίσιοι Οὐννοὶ προξένησαν στ' ἀνυπεράσπιστα κι ἀθῶα θύματά τους, ἐπέφερε καὶ τὸν ἀπὸτομο καὶ σχεδόν ὀλοκληρωτικὸ ἀφανισμό ἑνὸς ἀνεκτίμητου λαογραφικοῦ θησαυροῦ. Δέν χάθηκαν μονάχα οἱ Ἀνθρώποι, πού ἀποτελοῦν τὴ ζωντανὴ πηγὴ κάθε λαογραφικοῦ στοιχείου, μὰ ρημάχτηκαν καὶ τὰ γραπτά καὶ ἄλλα μνημεῖα⁸. Ἱερὸ χρέος στὴ Μνήμη τῶν ἑκατοντάδων προσφιλῶν νεκρῶν καὶ μαρτύρων μᾶς ἐπιβάλλει νὰ κάνουμε ὅτι μποροῦμε γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴ Λήθη ἡ ψυχὴ κι ἡ δημιουργικότητα τῶν βασιτισμένων προγόνων μας.

Τὰ τραγούδια πού δημοσιεύουμε δείχνουν ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Ἑβραίων στὰ Γιάννινα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες. Ἡ ἰδιорρυθμία τῶν τραγουδιῶν δέν βρίσκεται μονάχα στὴν ἐξωτερικὴ τους μορφή (γραμμένα μὲ ἐβραϊκὸ ἀλφάβητο), οὔτε στὸ περιεχόμενό τους, πού πραγματεύεται θέματα θρησκευτικά, ἀλλὰ γιατί τὰ δσματοῦτα ἦταν πρωτότυπα δημιουργήματα ντόπιων κι ἀγνώστων ποιητάρηδων, γιατί εἶχαν γίνει κτῆμα τοῦ λαοῦ καὶ τραγουδιῶν μὲ κατάνυξη κι ἀνάταση ψυχῆς ἀπὸ μικροῦς καὶ μεγάλους καὶ γιατί εἶχαν τὴν ἴδια ἱερὴ ἀξία μὲ τὰ καθαρὰ ἐβραϊκά. Τὰ μάζεψαν οἱ παλιοὶ φαλτάδες καὶ τὰ καταχώρησαν σὲ χειρόγραφες συλλογὲς ἀνακατεμένα μὲ ἄλλα καθαρῶς ἐβραϊκά τραγούδια, πρωτότυπα κι αὐτά, πού μονάχα ἐδῶ στὴν Ἠπειρο τραγουδιόνταν στίς διάφορες θρησκευτικὲς γιορτές καὶ οἰκογενειακὲς τελετές. Ἐχουν ὅλα τὴ δική τους μουσικὴ, ἐπηρεασμένη φανερά ἀπὸ τοὺς ρυθμούς τῶν ἡπειρωτικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Σε μία τέτοια χειρόγραφη συλλογή από ανέκδοτα έβραϊκά δίσματα ανέγνωσα και τα δημοσιευόμενα ελληνικά τραγούδια. Τό χειρόγραφο άνήκει στη βιβλιοθήκη τής 'Ιερής Συναγωγής³, έχει 120 σελίδες διαστάσεων 14x19 εκ. και περιέχει 45 περίπου έβραϊκά δίσματα κι' ανάμεσά τους τά ελληνικά. Πολλά έβραϊκά τραγούδια και τρία ελληνικά φέρουν σέ άκροστιχίδα (τό πρώτο γράμμα κάθε στροφής) τό όνομα του ποιητού¹⁰. 'Ο συλλογέας χρησιμοποιεί περισσότερο τήν καθαρή τετραγωνική έβραϊκή γραφή και μία ζωηρή μαύρη μελάνη. Στή σελίδα 5 μέσα σ' ένα άνθემιο διαβάζουμε τή χρονολογία 5613 (δηλαδή 1853). Είχα σχεδόν τελειώσει τή μελέτη, όταν έλαβα ένα παρόμοιο χειρόγραφο από τό συμπολίτη Ιερουργά κ. Γεσουλά 'Ισακλή, έγκατεστημένον τώρα εϊς τό Detroit των 'Ηνωμένων Πολιτειών. Εϊναι κατά 17 χρόνια νεώτερο από τό χειρόγραφο τής 'Ι. Συναγωγής (χρονολογείται από τό 5630). 'Ο αντίγραφέας στό νεώτερο χειρόγραφο δείχνει λιγότερη καλλιτεχνική διάθεση στή γραφή και σέ πολλά σημεία είναι άπρόσεχτος ή διορθώνει άτεχνα τīs λέξεις πού δέν πολυκαταλαβαίνει. 'Η παραβολή όμως των δύο χειρογράφων μās βοήθησε στήν άνάγνωση των σκοτεινών σημείων. Τό ούσιαστικότερο κέρδος είναι ότι στόν νεώτερο χειρόγραφο βρήκαμε τέσσερα τραγούδια πού δέν περιείχε ή παλιότερη συλλογή.

Γιά νά έκτιμήσουμε πληρέστερα τό δημοσιευόμενα λαϊκά ελληνικά τραγούδια των Γιαννιωτών 'Εβραίων κρίνω άναγκαϊό νά κάνω τīs παρακάτω παρατηρήσεις:

'Όπως και στήν άρχή άνέφερα, οι 'Εβραίοι στό Γιάννινα άποτελούσαν μία ελληνίζουσα Κοινότητα μέ όρισμένες λατρευτικές συνήθειες (minhagim) πού δέν συναντιούνται σέ άλλες Κοινότητες (έκτός από τήν Άρτα και Πρέβεζα). Στīs θρησκευτικές π.χ. λειτουργίες και τīs οικιαγενειακές τελετές έψαλλαν πολλά δίσματα πού δέν περιλαμβάνονται στό κοινά προσευχητάρια πού προμηθεύονταν από τή Δύση (Βενετία, Λιβόρνο, Βιέννη). Τά δίσματα αυτά (Pizmonim, Pizmonim) ήταν συνθέσεις ντόπιων ραββίνων και καταχωρούνταν σέ χειρόγραφα βιβλία¹¹.

'Ενα άλλο χαρακτηριστικό και ξεχωριστό γνώρισμα εϊναι και τούτο: Χρησιμοποιούσαν τήν κοινώς όμιλουμένη ελληνική γλώσσα μέσα στό Συναγωγή, στό κήρυγμα (diloguch) και στήν έρμηνεία ή στήν κατά λέξη μετάφραση των έβραϊκών προσευχών, ώστε νά γίνουν κατανοητές σέ όσους πιστούς ήξεραν νά διαβάζουν απλώς τά έβραϊκά κείμενα, χωρίς όμως νά καταλαβαίνουν τί λένε. Χρησιμοποιούσαν επί πλέον τήν ελληνική γλώσσα και ως «άδομένην». Άναπέμπονταν ύμνοι και προσευχές έμμετροι ή στίχον πεζό λόγο, ελληνικά, πού προέρχονταν από μεταφρασμένο έβραϊκό κείμενο ή από πρωτότυπο ελληνικό δίσμα¹². Τά πρωτότυπα θρησκευτικά έβραϊκά δίσματα πλάθονταν έδώ στό Γιάννινα από γραμματισμένους κι εύφυεις νέους στιχοπλόκους τόν καιρό πού ήταν τής μόδας νά κυκλοφορούν από στόμα σέ στόμα όλο και καινούργια «στιχοπλάκια» (στό μέσα του 18ου αιώνα)¹³. 'Όπως εύκολα μπορεί έ άναγνώστης νά παρατηρήσει, τά περισσότερα από τά τραγούδια πού δημοσιεύουμε είναι σωραφή διστίχων. Άξιοπρόσεχτο είναι πώς τό χειρόγραφο μέ τούς έβραϊκούς ύμνους, πού φυλάσσεται στό Δημοτικό Μουσείο και χρονολογείται από τόν 17ον αϊώνα, δέν περιέχει κανένα ελληνικό τραγούδι. Τά χειρόγραφα, πού βρίσκουμε τά ελληνικά τραγούδια, είναι γραμμένα στό μέσα του 19ου αϊώνα. Μπορούμε λοιπόν νά δεχτούμε μέ βεβαιότητα πώς, στό χρονικό διάστημα πού χωρίζει τīs δύο συλλογές, στήν περίοδο πού Χριστιανοί και Τούρκοι άκζμα έπληθαν και τραγουδούσαν τά γιαννιώτικα στιχοπλάκια, δημιούργησαν και οι συντοπίτες τους 'Εβραίοι τά δικά τους τραγούδια¹⁴. Βρί-

σκουμε άλλωστε σ' ένα δίστιχο μία άψευδή μαρτυρία γιά τή σύνθεσή του

Στους πεντακόσιους δεκαοχτώ όπου εμείς μετρούμε, είναι ή χρονολογία 5518 πού αντιστοιχεί στό έτος 1758.

Τό περιεχόμενο των τραγουδιών: Παρ' όλην τή φανερή επίδραση του λεκτικού των δημοτικών τραγουδιών γενικότερα και τής μορφής των γιαννιωτικών διστίχων ειδικότερα, τά έβραϊκά τραγούδια πραγματεύονται θέματα θρησκευτικά. Είναι τραγούδια ήθικά ή γνωμικά στό όποια βλέπουμε μία βαθειά προσήλωση στήν όρθόδοξη έβραϊκή πίστη, ύμνολογία τής παντοδυναμίας του Θεού, πού θυμίζει τούς Ψαλμούς, προτροπή γιά έγκράτεια, ταπεινοφροσύνη και μετάνοια, σάν αντίλαλος των Προφητών, αναζήτηση τής θεϊκής δικαιοσύνης κι έναντίηση και προσμονή τής μέλλουσας ζωής. Κάποτε όμως ό τραγουδιστής άναμετράει τīs παρωπίδες του Μωσαϊκού και Ταλμουδικού Νόμου γιά νά ρίξει μία ματιά στή φύση (τώρα οι μπαξέδες άνθισαν) και στή γυναίκα (ή όμορφιά εϊν' όχ τόν Θεό). Στό τελευταίο αυτό τραγούδι ό ποιητής ξεχνιέται και παρασύρεται σέ μία δεξιότεχνη περιγραφή τής γυναίκας πού ποθούσε. Μερικά τραγούδια είναι διηγηματικά και αναφέρονται σέ σπουδαία γεγονότα τής Βίβλου (ή δημιουργία του κόσμου, ή θυσία του 'Ισαάκ, ή Ιστορία τής 'Εσθήρ, ό Βασιλέας Δαβίδ, ή παράδοση των δέκα έντολών).

Τελειώνοντας όφείλω νά ύπενθυμίσω σ' εκείνους πού ένδιαφέρονται γιά τά έβραιοελληνικά τραγούδια, πώς, έκτός από τά 16 έμμετρα τραγούδια πού βρήκαμε στους δύο κώδικες, είναι γνωστά κι' άλλα τραγούδια και θρήνη, από μετάφραση κάποιου ραββινικού ύμνου ή έβραϊκού λαϊκού τραγουδιού. Εϊναι ακόμα πιθανόν και σέ άλλες ελληνοεβραϊκές κοινότητες τής 'Ελλάδας νά τραγουδιόνταν παρόμοια ή άλλα τραγούδια. Άξίζει νά γίνει μία σχετική έρευνα.

ΙΩΣΗΦ Μ. ΜΑΤΣΙΑΣ

1. Άριθμούσε παλιότερα πάνω από 3.000 ψυχές.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΟΥΡΙΜ

(ὁμορφο τραγουδί γιά τό συμπόσιο τοῦ Πουρίμ)

1. Κίνα γλῶσσα νά μιλήσεις,
θάματα νά μολογήσεις,
κοιμισμένους νά ξυπνήσεις,
μέ κρασί νά τούς μεθύσεις.

ΤΩΡΑ ΟΙ ΜΠΑΧΤΣΙΕΔΕΣ ΑΝΘΙΣΑΝ

(Ὅμορφο τραγουδί σ' ἑλληνική γλῶσσα)

1. Τώρα οἱ μπαχτσιέδες ἀνθισαν κι εἶναι ὅλοι ἀνθισμένοι
κι ἐμένα ἡ καρδούλα μου εἶναι πολύ κλεισμένη.
2. Πῆρα κλειδί καί πάσκισα ν' ἀνοίξω τήν καρδιά μου
καί τὰ ριξα στή θάλασσα τὰ ντέρτια τὰ δικά μου.
3. Καί μέγα σιάρτι ἔβαλα, μ' ἓνα καλό ξιφτέρι,
νά γράψω λόγια νόστιμα σέ τοῦτο τό δεφτέρι.
4. Καί νά ναι λόγια νόστιμα καί νά ν' καί τιμημένα
κι' ἀπό τίς στράτες τοῦ Θεοῦ νά μή ναι σπαραγμένα.
5. Στούς πεντακάσιους δεκοχτῶ ἀπό ἡμεῖς μετροῦμε,
Ἄδάρ καί Μάρτης ἦτουνε καί κάτσαμαν νά πιούμε*.
6. Καί στό κρασί τό πιάστηκε κι εἶναι δουλειά μιγάλη,
ἅμα θαρρεῦω στόν Θεό, πού νά βῶω σέ κιφάλι;
7. Παρακαλῶ σε Γιαραμπή, θέ μου καί ποιγητή μου,
γυρίσέ μου τή γνώση μου σάν ἡμουν στήν ἀρχή μου.
8. Τί θελα γράψω παίνεσες πουλλές γιά τ' ὄνομά σου,
νά σέ πηνέσουν ὁ ντουνηγιάς κι ὅλα τὰ πλάσματά σου.
9. Καί τί μπορῶ ἐγώ νά εἰπῶ καί τί νά μολογήσω;
πού ἐγώ εἶμαι χῶμα ἀπό τή γῆς καί κεῖ θελα γυρίσω.
10. Ὅσο πού ζῶ καί βρίσκομαι χρωστώ νά σέ πηνέσω,
μέ τήν ψυχή, μέ τήν καρδιά, ὅσο κι ἄν ἐμπορέσω.
11. Καί τήν ἡμέρα τρεῖς φορές χρωστώ νά προσκυνήσω
σάν τό λιοντάρι ν' ἀντρεϊφθῶ, αὐγή γιά νά ξυπνήσω.
12. Καί νά δοξάσω τόν Θεό μέ τὰ θαμάσματά του,
πού κάνει λησμονήματα μ' ὅλα τὰ πλάσματά του.
13. Τό βράδου παίρνει τίς ψυχές, λογιούνται ἀπεθαμένοι,
καί τήν αὐγή ὅλοι ξυπνοῦν κανεῖς δέν ἀπομένει.
14. Πρέπει νά τόν δοξάζουμε, πόχει νιμιστισοσύνη,
ὁπού μᾶς παίρνει τίσ ψυχές καί πίσω μᾶς τσί δίνει.
15. Δίνει καί στά πιτούμινα ἀπείκαση καί γνώση,
γι' αὐτό λαλεῖ ὁ πετεινός μπιργιού νά ξημιρώσει.
16. Ἀνοίγει μάτια τῶν τυφλῶν καί σκῶνει τσοῦς γυρμένους
καί ντεῖ μέ ρούχα τσοῦς γυμνοῦς, τσοῦς παραπονεμένους.
17. Κι' οἱ προφητάδες ἔφριξαν πάνω σέ τούτ' τήν κρίση.
Δέν εἶν' κανένας ἀνθρωπος ὁπού νά τό γρικῆσει.
18. Παρά ἀφέντης ὁ Θεός πού ξαίρει τὰ κρυφά μας,
μᾶς δίνει σ' τοῦτον τόν ντουνηγιά σάν τὰ καμῶματά μας.
19. Θελα γυρίσω στόν Θεό μέ ὀλην τήν καρδιά μου,
νά μ' συμπαθῆσει ὁ Θεός ὅλα τὰ κρίματά μου.

2. Φάτε, πιέτε καί μεθάτε
καί πολύ χαροκοπάτε.
Τόν Θεό μή λησμονάτε,
τή λευτεριά του μολογάτε.
3. Ὅρφανούς μή λησμονάτε,
καί μεράδια προβοδάτε.
Πλούσιους καί φτωχοῦς καλνᾶτε,
ὅλοι τό Θεό παῖνατε.
4. Ὅμπρός ὁχ τή βαρεματιά του
ἔφτιασε τή γιαιτρεϊγιά του,
καί βασίλεψε ἡ σμυρτιά του,
νά βρεθῇ γιά λευτεριά ἱου.
5. Ἡ Ἑστέρ ἡ τιμημένη
καί ἡ μοσκοαναθρεμμένη
δὲ λέει πούθ' εἶν' γεννημένη,
γιατ' ἔτο' εἶν' παραγγιλιμένη.
6. Ὄντας βῆκε τό φερμάνι
τοῦ Ἀμάν τοῦ ντουσιμάνη,
στέλνει τόν Ἀθάχ νά πάνει,
γιά νά κάμει ἕνα ντιρμάνι.
7. Τό Μορντεχάι πάει νά ρωτήσῃ
καί μέ ρούχα νά τόν ντύσει.
Δέν τὰ δέχτη μέ τήν κρίση,
μόν' τό Γισραέλ νά γλίσει.
8. Ἡ Ἑστέρ ἡ τιμημένη
τρεῖς ἡμέρες νηστημένη,
στά βασιλικά ντυμένη
καί στίς σκλάβες κουμπημένη.
9. Τό βασιλιά πάει νά καλέσει
γιά νά τόν περικαλέσει.
Στό κρασί νά τόν πλανέσει,
στά ποδάρια του νά πέσει.
10. Πῆρε καί τόν ντουσιμάνη
νά τόν ἔχει στό μεϊντάνι.
Τίποτας δέν τ' ἀναβάνει,
γιά νά μ' δέν κρυφτῇ νά πάνει.
11. Ὁ βασιλιάς ἀπάν' τό πιεῖ του
ρώτησε σάν τήν τιμή του
τήν Ἑστέρ, τ' εἶναι δική του.
Βάνει κι ὁ Ἀμάν τ' ἀφτί του.
12. Τ' εἶναι Ἑστέρ τό θέλημά σου;
Μ' σό βασιλεῖο χάριμά σου.
Νά σοῦ γίνῃ ὁ ριτζιά σου,
ὅ,τι θέλει ἡ καρδιά σου.
13. Ἡ Ἑστέρ μέ φρονιμάδα,
μέ μεγάλη νοστιμάδα,
τ' ἀπ' λογήθηκε ἀράδα,
εἶχε στήν καρδιά πικράδα.
14. Ἐτο' νά ζήγεις βασιλιά μου,
αὔριο κάνω τό ριτζιά μου
στήν καλέστρα, στόν ὄντά μου.
Νά ναι κι ὁ Ἀμάν σιμά μου.

15. Ὁ Ἀμάν μέ τή χαρά του
κίνησε, πάει στόν ὄντα του,
τό Μορντεχάι ἤρε ὀμπροστά
του
καί τοῦ σκάνιασε ἡ καρδιά του.
16. Κίνησε, πόει σκανιασμένος
καί παινιέται ὁ μουντζωμένος
πού'ναι κι αὔριο καλισμένος
τῆς Ἑστέρ ἀγαπημένος.
17. Φούρκα τοῦ εἶπανε νά φτιάσει,
τό Μορντεχάι νά κριμάσει,
Ἐκαμε ἡ καρδιά του χάρι.
Τίποτας δέν τό λογιάζει.
18. Πῆρε ἡ νύχτα νά νυχτώσει.
Χάνει ὁ βασιλιάς τή γνώση.
Ὑπνο δέ μπορεί νά τσακώσει.
Τί χρωστάει νά πληρώσει.
19. Κράζει: Φέρτε τά χαρτιά μου
κι ἀναγνώστε τα ὀμπροστά μου,
γιά νά ἰδῶ τ' εἶν τα χρεγιά μου,
πού μου τρόμαξ' ἡ καρδιά μου.
20. Ἐκεῖ βρέθηκε γραμμένη
καί πολύ φανερωμένη,
καλοσύνη κατωμένη
καί δέν ἦταν πλερωμένη.
21. Κοίταξε ὀλόγυρά του
κι ἔκαμε τό ρῶτήμά του.
Ἐλαχε ὁ Ἀμάν σιμά του
ἐπίσπη μέ τό εἶπημά του.
22. Εἶπε μέ τή συλλογή του:
ἡ τιμή εἶναι δική του.
Κι ἔρριξε ὀλην τή βουλή του,
νά στολίσει τό κορμί του.
23. Τοῦ εἶπε ὁ βασιλιάς, τήν κρίση
νά τήν κάμει, μὴν ἀργήσει.
Τό Μορντεχάι νά στολίσει
κι ὁ Ἀμάν νά διαλαλήσει.
24. Πάει τόν ἤρε νηστημένον
καί μέ τό σακί ντυμένον
καί στή στάχτη καθισμένον
καί στό δάκρυ πινιγμένον.
25. Τοῦ εἶπε: Ἐλα νά καβαλικάψεις
ἤρθε ἡ ὥρα ν' ἀφιντέψεις
ὀλα νά τά ξινιμέψεις
ὀ,τι θέλεις νά γυρέψεις.
26. Τοῦ εἶπε: Γύρε νά πατήσω
καί μολάκι νταγιαντήσω
δυνατά νά σέ ζουπήσω
ὀσο πού νά σέ τσακίσω.
27. Ἐσκυψε ὁ Ἀμάν τήν πλάτη
καί τοῦ λέει: Ἐλα πάτει.
Καί τό δάκρυ ἀπό τό μάτι
τοῦ ὠσε πολὺ φουρσάτι.
28. Ὁ Μορντεχάι ὁ καβαλλάρης
κι ὁ Ἀμάν ὁ χισμιτσίάρης.
29. Ὁ Μορντεχάι ὁ στολισμένος.
Κι ὁ Ἀμάν ὁ θλυπημένος
παίει στό σπιτί του ἀμπωγμένος
καί πολὺ συλλογισμένος.
30. Ἦρτανε μέ γληγουράδα
τόν ἐσῆκουσαν ἀράδα
καί στό μάτια εἶχε παννάδα
καί μεγάλη σκοτεινάδα.
31. Πάεισε εἰς τό σιαφέτι
καί τοῦ κάνουνε ραγέτι
κι ἡ καρδιά του εἶχε σικλέτι
καί μεγάλο κασαβέτι.
32. Ὁ βασιλιάς ἀπάν τό πιεῖ του
ρῶτησε σάν τήν τιμή του.
Τήν Ἑστέρ, τ' εἶναι δική του,
τήν ἀγάπησε ἡ ψυχὴ του.
33. Τ' εἶν' Ἑστέρ τό θέλημά σου;
Μισό βασιλείο χάρισμά σου.
Πές μου τ' ἔχεις στήν καρδιά
σου
γιά νά κάμω τό ριτζιά σου.
34. Κίνησε ἡ Ἑστέρ νά κρίνει
καί κουσουρί δέν ἀφήνει.
Μέ τά μάτια δάκρυ χύνει.
Γλέπει ὁ βασιλιάς, δέν πίνει.
35. — Ποιανοῦ ἀπό τόν ταῖφά μου
πούλησα ἐγὼ τό ραγιά μου;
Πές μου τόν ἐδῶ κοντά μου
τί μου σκάνιασε ἡ καρδιά μου.
36. — Τοῦτος πού'ναι ἐδῶ σιμά σου
δέν τόν γνοιάζει στή ζημιὰ σου
καί σου πῆρε τήν καρδιά σου
νά χαλάσει τό ραγιά σου.
37. Βάνει κι ὁ Ἀμάν τ' ἀφτί του,
κι ἔχασε ὀλο τό κρασί του.
Φανερώθηκε ἡ πουμπή του,
κι ἔχασε ὀλην τήν τιμή του.
38. Ὁ βασιλιάς πάει νά γλιντήσει,
στό μπαχτόε νά σιργιανίσει.
Συλλογιέται μέ τήν κρίση
τά φερμάνια νά γυρίσει.
39. Ἐκεῖ γλέπει δύο κοντά του,
κόφτουν τά μυρωδικά του.
Τοῦ Ἀμάν τά παιδιά του
καί τοῦ σκάνιασε ἡ καρδιά του.
40. Κίνησε, ἤρτε σκανιασμένος
καί πολὺ βαλαντωμένος.
Κι ὁ Ἀμάν ἦταν πεσμένος.
Στήν Ἑστέρ ἀκουρημένος.
41. Πέφτει νά τήν προσκυνήσει
τῇ ζωγῇ του νά τοῦ γλίσει.
Ὀμπριγίου νά τήν τηρήσει
τοῦ εἶπαν θέλα τήν πατήσει.
42. Ἦρτανε τά κρίματά του,
σκέπασαν τά πρόσωπά του,
ἔδωσαν τή μαρτυριά του
Φουρκα στέκει στόν ὄντα του.
43. Μέ τήν πῆχυ μιτηρμένη
γιά τό μῶσκο ὀρντινιασμένη
κι ἔμεινε μπαταλιασμένη
κι ὀπως νά μᾶς πείς νά γένει.
44. Ὁ βασιλιάς εἶπε τήν κρίση,
μέσ' τῇ φούρκα νά ψοφήσει,
κρεμασμένος ν' ἀναλύσει
πάσα ἕνας νά τόν φτύσει.
45. Τόν ἡκρέμασαν τό σκύλο
μέσ' τῇ φούρκα σάν τό ξύλο.
Γίνεκε τό θέλημα του
καί τοῦ μέρωσε ἡ καρδιά του.
46. Ὁ Μορντεχάι γίνη βιζίρης
καί στό βιό του νοικοκυρής.
Χάρηκε τό βιλαέτι.
Ἦταν τοῦ Θεοῦ ἰκέτι.
47. Ἐγραψαν τά ἰκιμέτια,
τάστειλαν στό βιλαέτι:
Οἱ Ὀβραῖοι νάν' γλιτωμένοι
καί οἱ ὀχτροί μας σκοτωμένοι.
48. Θέ μου τά θαράσμάτα σου
μολογᾶνε τά παιδιά σου
καί δοξάζουν τ' ὀνομά σου
καί πηνοῦν τήν ἀντρεγιά σου.
49. Ὅποιος εἶπε νά μᾶς σώσει
αὐτός χάθηκε ὡς τῇ σώση.
Ὁ Παρὼ ἤρτε κοντά μας,
σάστη ἡ θάλασσα ὀμπροστά
μας.
50. Βῆκε νά μᾶς κυνηγήσει.
Εἶπε γιά νά μᾶς γυρίσει.
Τοῦ 'καμε ὁ Θεός τήν κρίση,
οὐδὲ ἕνας νά μ' δέ γλίσει.

Διάφορες μαρτυρίες γιά τήν παρουσία τῶν Ἑβραίων στήν Ἡπειρο

Στό βιβλίό τοῦ κ. Β. Κρασιφίη «Θεσπρωτικά» (Ἀθήνα, 1973) υπάρχουν σέ σκόρπιες σελίδες διάφορες μαρτυρίες γιά τήν παρουσία τῶν Ἑβραίων στήν Ἡπειρο:

★ Ἐρευνώντας γιά τήν Ἐπισκοπή Εὐροίας (τῆς Μητροπόλεως Παραμυθίας Θεσπρωτίας) ὁ συγγραφεύς σημειώνει (σελ. 113 – 114):

Ἡ θέση ὅπου ἀπλωνόνταν ἡ Εὐροία ἀπασχόλησε στούς αἰῶνες πολλούς συγγραφείς. Ἐτσι διατυπώθηκαν πολλές ἀποψεις:

Ἡ Π. Ἀραβαντινός (Π. Ἀραβαντινοῦ (Π.Α.Π.): «Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου», ἐν Ἀθήναις 1856, τομ. β', σελ. 2, λήμμα «Ἅγιος Δονάτος».) τήν τοποθετοῦσε στή θέση Ἑβραϊκά Μνήματα τῆς Παραμυθίας, δηλαδή στή μικρή κοιλάδα πού ἀρχίζει ἀπ' τὸ δεῦτερο λόφο τοῦ Γαλατὰ ὡς τὸ Λιμπόνι:

«Πρὸς δυσμὰς αὐτῆς μίαν ὥραν περίπου μακράν ἐν τῇ ὑπὸρεῖα φαίνονται ἱκανὰ ἐρείπια Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς οἰκοδομῆς, πόλεως ἐρημωθεῖσης, ἥτις ἦν καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις Εὐροία, καλεῖται δὲ εἰσέτι ἐν μέρος τῆς θέσεως ταύτης Ἑβραϊκά Μνήματα, διότι ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς συντηρήσεώς τῆς, κατῴκουν καὶ Ἑβραῖοι μετοικήσαντες ἀκολουθῶς εἰς Ἰωάννινα, καθ' ἃ Παραμυθιώτης φίλος τις φρονεῖ. Ἄλλ' ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ λέξις αὕτη ὑπάρχει ἐρείπιον τῆς Εὐροίας, πόλεως μεταβληθεῖσα εἰς τήν λέξιν Ἑβραϊκά, ἀντὶ τῆς Εὐροϊακᾶ μνήματα».

★ Σὲ μία ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτου Παραμυθίας, Φιλιππῶν καὶ Γηρομερίου κυροῦ Νεοφύτου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ, στίς 21 Ἀπριλίου 1912, ἀναφέρεται μεταξύ ἄλλων (Βλ. 73 – 74):

ἸΠαναγιώτατε,

Δις τῆς ἐβδομάδος ἀναχωρεῖ ἐκ Παραμυθίας εἰς Ἰωάν-

νινα ταχυδρομεῖον, ἀνά πᾶσαν Κυριακὴν καὶ Τετάρτην. Τὴν παρελθοῦσαν λοιπὸν Τετάρτην 18ην τρέχοντος ἀνεχώρησεν, ὡς συνήθως, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν προσεβλήθη, εἰς ἐξαίρετον ἀπὸ τῆς Παραμυθίας ἀπόστασιν, ὑπὸ ληστρικῆς συμμορίας, καὶ ἐκ τῶν δύο σουβαρήδων τῶν συνοδευόντων τοὺς ταχυδρομικοὺς σάκκους, ὁ μὲν εἰς ἐφονεῦθη ὁ δὲ ἄλλος πληγωμένος κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ. Μετὰ τῶν δύο τούτων συνοδοιπόρων καὶ δύο ἄλλοι ὁθωμανοί, ὁ μὲν εἰς ἐκ Μενίνας ὁ δὲ ἄλλος ἐκ τῆς Μαζαρακιάς, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἐφονεῦθη, ὁ δὲ διεσώθη φέρων δύο πληγὰς. Οἱ ταχυδρομικοὶ σάκκοι Παραμυθίας καὶ Φιλιππῶν ἡρπάγησαν, ἀφέθησαν δὲ ἐπὶ τόπου οἱ τοῦ Μαργαριτίου καὶ Ρεσαδιῆ. Κατὰ τὰς λεφθεῖσας πληροφορίας ὁ ἐκ Μενίνας φονευθεὶς ἔφερε 40 λίρας, περὶ τὰς 30 δὲ ὁ σοβαρῶς, οἵτινες καὶ ἐληστεύθησαν μετὰ τὴν δολοφονίαν.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς συμμορίας ἀπεδόθη καὶ ἡ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν γενομένη ἀπαγωγή τοῦ ἐνταῦθα ἐμπορευομένου Ἰσραηλίου Ματαθίου, ὅστις μετέβαινεν εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἀγορὰν ἐμπορευμάτων, παρ' οὗ ἔλαβον τὰς ὅς ἔφερε πεντήκοντα λίρας καὶ ζητοῦσιν ἐτέρας 250 ὡς λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα ἐξήλθον ἀπὸ τῆς Τρίτης εἰς καταδίωξιν τῆς συμμορίας ταύτης, ἀλλὰ μέχρι σήμερον οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐγνώσθη»

Μιά συγκινητικὴ γιορτὴ στὸ 16ο Δημ. Σχολεῖο τῆς Θεσσαλονίκης

Στὴ μνήμη τῶν 12.000 Ἰσραηλιτοπαίδων τῆς Κοινότητος Θεσσαλονίκης πού ἔπεσαν, τραγικά θύματα, τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας, τὸ 1943, ὁ Σύλλογος Γονέων καὶ Κηδεμόνων τοῦ 16ου Δημ. Σχολείου Θεσσαλονίκης, ὁργάνωσε τὴν καθιερωμένη, κάθε χρόνο, ἐκδήλωση. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης Θεσσαλονίκης ἐδώρησε τὴν ἐκ 3000 τετρ. μέτρων ἔκταση πού πάνω τους ὑψώνεται σήμερα ἕνα τελειῶς σύγχρονο δημοτικὸ σχολεῖο ὅπου φοιτοῦν 1200 μαθητές. Ἀλλὰ, ἀπὸ τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου τούτου, ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης δέν ἔπαψε νὰ συνεισφέρει, κάθε χρόνο, σημαντικὰ ποσά, γιὰ τὴν ἀριώτερη λειτουργία του καὶ τὴ βελτίωση τῶν ἐγκαταστάσεών του, ἐνὺν παράλληλα, ἔχει καθιερώσει τὴ βράβευση τῶν καλυτέρων μαθητῶν τοῦ σχολείου.

Τὴν συγκινητικὴ ἐκδήλωση ἐτίμησαν μὲ τὴν παρουσία τους, ὁ Σοφ. Ραββίνος κ. Αἰζαρί, ὁ διπλωματικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰσραὴλ στήν Ἀθήνα κ. Γιαῖς μὲ τὴν κυρία του, ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν καὶ ἄλλων Ἀρχῶν, ὁ πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. κ. Ἰωσ. Λόβιγγερ τὸ προεδρεῖο τοῦ Συνδέσμου «Ἑλλάς – Ἰσραὴλ» καὶ πλῆθος κόσμου (γονεῖς, κηδεμόνες, Ἰσραηλίται καὶ χριστιανοί).

Ἐπεὶτα ἀπὸ προσφώνηση τοῦ διευθυντοῦ τοῦ 16ου Σχολείου, ὁ κ. Μαυρίκης, μέλος τοῦ Συλλόγου Γονέων, περιέγραψε τὶς τραγικὲς συνθήκες τῆς ἐξοντώσεως τοῦ Ἑβραϊκοῦ στοιχείου. Τελευταῖος μίλησε ὁ κ. Γιαῖς, πού, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, πρότεινε τὴ δημιουργία πολιτιστικῶν σχέσεων καὶ ἀνταλλαγῶν μεταξύ τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου καὶ παιδιῶν, τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς ἰδίας σχολικῆς ἡλικίας.

Τὸ πρόγραμμα, πού ἀρχισε μὲ μιά προσευχὴ καὶ ἔκλεισε μὲ τὸν Ἑθνικὸ μας Ὕμνο, ἐπισφραγίσθηκε μὲ μίαν ἐγκάρδια δεξίωση σὲ αἴθουσα τοῦ Σχολείου.

Z.

Ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμός καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός. Ἡ κατάστασις τῶν σχέσεών τους.

Τὸ μὲ παραπάνω τίτλο ἄρθρο, πού ἐδημοσιεύθη στὸ τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου 1979, ἀνήκει στὸ Μητροπολίτη Τραπεζοῦπόλεως κ. Δαμασκηνὸ Παπανδρέου. Ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦπόλεως ὑπηρετεῖ στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στή Γενεύη. Ἡ μετάφρασις τοῦ κειμένου ἐγίνε ἀπὸ τὴ «Neue Zürcher Zeitung», τῆς 22.10.1978.

Η προτομή του Γιωσήφ Έλιγιά στά Ίωάννινα.

Ένας άγνός και λεπτός Γιαννιώτης ποιητής

Επίστευα και πιστεύω πάντα πώς όλο το οικοδόμημα του δυτικού πολιτισμού, στρέφεται γύρω από ένα νοερόν άξονα που τα δύο του άκρα φέρουν τα όνόματα: Ιουδαϊσμός — έλληνισμός. Μονοθεϊστικός μυστικισμός από τη μία, λατρεία του κάλλους και της αρμονίας από την άλλη. Άκαμπτη ήθικη από τη μία, αίσθησιακό αντίκρισμα της ζωής από την άλλη.

Δύο κόσμοι, δύο πρόσωπα της φαινομενικά αντίφατικής ανθρώπινης φύσεως, δύο αντιλεγόμενα σημεία που ίσορροπούνται σε μιάν υπέρτερη ενότητα, γιά να πλάσουν τις ουσιαστικές έπιταγές του πολιτισμού, που κατευθύνει πάντα τις σκέψεις και τις πράξεις μας.

Ο έλληνικός και ο έβραϊκός κόσμος, οι δύο αυτοί ξένοι κι άγνωστοι γιά χρόνια πολλά, αντίθετοι και παράλληλοι, έπρεπε κάποτε να συναντηθούν. Κι έτσι έγινε όταν ο Άλέξανδρος οδηγώντας τα νικηφόρα έλληνικά στρατεύματα στην άχανή Άσία, έπεκάλυψε στην προαιώνια σοφία της Άνατολής, τό φώς της έλληνικής ωραιότητας. Η Άλεξάνδρεια, ήταν ταγμένη, να πραγματοποιήσει στο θαύμα αυτό της συναντήσεως των δύο ρευμάτων, των δύο ψυχοσυνθέσεων. Κι αν η πολιτεία αυτή του Άλεξάνδρου υπήρ-

ξεν ένα χωνευτήρι όπου μέσα του έσμιξαν κάθε λογής φυλές και γλώσσες και πρώτη γέννησε την έννοια του κοσμοπολιτισμού ήταν ιδιαίτερα μιά χαρακτηριστική και καρποφόρα έλληνοεβραϊκή έπαφή και συνεργασία, που χάρισε στην πνευματικήν ανθρωπότητα τον Έβραϊο περιπατητικό φιλόσοφο Άριστόβουλο, τό μεγάλο νεοπλατωνικό φιλόσοφο Φίλωνα τον Ιουδαίο και τον επίσης Έβραϊο Ιστορικό Ίώσηπο, που γύρω τους, άνθισαν και άλλοι μικρότεροι, όχι όμως και γι αυτό λιγώτερο σημαντικοί έργατες αυτής της προσεγγίσεως.

Αιώνες πέρασαν...

Και τό ανακύκλωμα έγινε. Κι οι δύο κόσμοι πά' συναντήθηκαν. Δεν είναι πιά ακριβώς η Άλεξάνδρεια. Κι ο Πλάτων, που έμμεϊτο ο Φίλων, βρίσκεται μακριά από παρελθόν. Κι έσήμανε η ώρα της συναντήσεως και γεννήθηκεν ο Έλιγιά. Μέσα σε άλλον κόσμο, σε άλλην έποχή τή σημασία μιάς τέτοιας έπαφής τραγούδησε ο ίδιος ο ποιητής με τούτους τούς στίχους:

*Κι ήρθες, ω Μούσα ξελογιάστρα, άθωσα κι άγνή
Στ' ώραίο μεθύσι του Καημού και της Ίδεας
Με της Έλλάδας της μελίρρυτη φωνή
Και με τη φλογερή φωνή της Ιουδαίας*

Όμως ο Έλιγιά προεκτείνοντας τούτη τή σχέση, την έπαφή, άγγιξε και τό κράσπεδο του Χριστιανισμού που τον θεωρούσε σαν μιά πρόεκταση της βιβλικής διδασκαλίας: Τούτη τή σχέση έκφράζει με μοναδική δύναμη, πρωτοτυπία και παλμό τό ποιήμα του: Ίησοϋς

*Απόψε ήρθα κι έγω, γλυκέ άδελφέ της Ναζωραίας
βαρβαρά πάθη πνιγόντας έντός μου κι άγρια μίση
νά κλάω μπρός στο αίμόφυρτο κορμί της πλέον ωραίας
ψυχής, που έχει ποτέ στον κόσμο έτούτο άνθοβολητή
της Γαλιλαίας, κρίνε σεμνέ, προς τό λευκό τό φώς σου
πόσες φορές φτερούγισαν των ταπεινών οι έλπίδες!
Πλήθη σταυροί κατάντικρυ στηθήκαν στο δικό σου:
δικοί και ξένοι οι Φαρισαίοι, άλι κι οι Σταυρωτήδες.*

*Δέν είσαι ο πρώτος μήτε κι ο στερνός Έσταυρωμένος
γλυκέ Ίησοϋ, στον κόσμο αυτό της πίκρας και του φθόνου.
Κι όμως ή δόξα σου δαπνιη μέσ στην θνητών τό γένος:
Είσαι, δέν είσαι γιός Θεού — μά είσαι ο Θεός του πόνου!...*

Μπορούμε να διακρίνουμε, στη σύντομη ζωή του, τρεις περιόδους που σηματοδοτούν τα τρία ουσιαστικά στάδια και της πνευματικής του πορείας: η πρώτη είναι η Γιαννιώτικη, η δεύτερη η Άθηναϊκή κι η τρίτη — ο Γολγοθάς του — η περίοδος του Κιλκίς.

Από τό 1901 ως τό 1924 τον κρατούν τα Γιάννενα, η πατρίδα του. Τά έξη κατοπινά χρόνια, 1924 — 1930, θα πρέπει να θεωρηθί η μεστωμένη και γόνιμη περίοδος της ζωής του, συνειδητά δημιουργού, με πολύπλευρη δράση. Στην Άθήνα ανακαλύπτει τον βαθύτερον εαυτό του — ποιήματα, μεταφράσεις βιβλικών η νεωτέρων έβραϊκών κειμένων, έβραϊκά μελετήματα, άρθρα στη Μεγάλη Έγκυκλοπαίδεια του Πυρσού, δίνουν τό μέτρο της άξίας του. Κι η τρίτη, του Κιλκίς που τον ώδήγησε στον τάφο, σημάδεύει όδυνηρά τό κλείσιμο του κύκλου της ζωής του.

Σε μιά ζωή που κράτησε **τριάντα μόλις χρόνια**, πρόσφερε στά νεοελληνικά γράμματα τόσα, όσα άλλοι, με πολύ μεγαλύτερο μήκος ζωής, δέν μόρεσαν να δώσουν.

Οι πηγές έμπνεύσεως του Γιωσήφ Έλιγιά, στρέφονται γύρω από ώρισμένους άξονες: την άπαισιοδοξία του, τή μητέρα του, τον Έβραϊσμό με πρόεκταση προς την έλληνική ψυχή, την πατρίδα του τα Γιάννενα και την ιδεατή γυ-

ναίκα. Δυό ποιήματά του θά μᾶς δώσουν μιὰ γεύση τῶν ποιητικῶν του ἐμπειύσεων·

Παμβώτιδα

Ὡ Λίμνη, στὰ γλαυκὰ σου τὰ νερά
Πόσα ὄνειρα παιδιᾶστικά λουσμένα
Ἄχ, πῶς ροδογελοῦν τὰ περασμένα
Στῆς μνήμης τὰ γιγάντια τὰ φτερά.

Ἀπ' τὸ γαλάζιο κόρφο σου, ἡ χαρὰ
Ἡ παιδικὴ χαρὰ μου ξεπροβάλλει
Σεμνὴ, μὲ τὰ σερνὰ τρελλὰ τῆς κάλλη
Μὲ δυὸ ματάκια ἀθῶα κι' ἀστραφτερά,

Ἀχ πλαῖ σου, τὰ παλιὰ ζωντανεμένα
Ροδόπλαστα, φωτοπερεχυμένα
Στὸν πόνο μου βετάνι μαγικό

Μὰ ὅταν γροικῶ νεκρὰ τὰ περασμένα
Πῶς νοιωθῶ νὰ δακρυζῇ, ὦ Λίμνη, ὠμένα,
τῆς φαντασίας τὸ βλέμμα ἐκστατικό!

Καί τὸ ἄλλο πού ξαφνιάζει μὲ τὸ γοργό ρυθμό του καὶ
τὴν αἰσιόδοξη διάθεσή του:

Ἦμουν κι' ἐγὼ πουλάκι ἕναν καιρὸ
Καί μ' εἶχε κανακάρη τῆς ἡ Μοῦσα
Ἦμουν κι' ἐγὼ πουλάκι ἕναν καιρὸ
Καὶ τραγουδοῦσα.

Γιὰ μιᾶς γαλανομάτας τὸ φίλι
Γιὰ μιᾶς φεγγαροπρόσωσης τὴ χάρη
Γινόταν ἡ καρδούλα μου βιολί
Κί' ὁ πόθος μου δοξάρι

Στὴν πρώτη ἐκδοση τῶν ποιημάτων του (μιὰ ἀνθολόγη-
ση δημοσιεύθηκε τὸ 1934), τὸ 1938 ἀπὸ τὴν «Μπενέ
Μπεριθ» μὲ πρόεδρο τότε τὸν ἀειμνηστο Λεῶν Ρεκανάτι,
ἐδίνε ὁ ὑπογραφομένος τὸν παρακάτω χαρακτηρισμό γιὰ
τὸ ποιητικὸ του ἔργο:

« Ὁ Ἐλιγιά εἶναι ἕνας λυρικός ποιητὴς λεπτὸς κι' ἀγνός.
Τὸ ἔργο του δὲν μποροῦμε νὰ τὸ κατατάξουμε ἢ καλύτερα
νὰ τὸ ὑποτάξουμε σὲ καμμιά σχολή. Καί ἡ παλαμικὴ τεχνο-
τροπία, κι' ὁ ἀντρίκιος λυρισμός του Μαλακάση, κι' ὁ αἰθε-
ρόπλαστος στοῖχος τοῦ Πορφύρα, ἀκόμη καί τοῦ Δροσίνη
ἢ στιχουργικὴ ἐλευθερία καί τοῦ Γρυπάρη ἢ τεχνικὴ τε-
λειότητα καί τὸ ἀνατολίτικο τραγούδι τοῦ Ἀργυρόπουλου,
ὅλα συναντῶνται, σμίγουν, χύνονται σὲ μιὰ νέα φόρμα καί
ἀπορεῖ κανεὶς πῶς μὲ τὰ κάθε λογῆς τοῦτα ὑλικά, μπόρεσε
νὰ δουλέψῃ ὁ ποιητὴς μας.

Μερικὰ μάλιστα ποιήματα, γραμμένα σὲ 15 σύλλαβους
στιχους, δίχως ὁμοιοκαταληξία, θυμίζουν δημοτικά τρα-
γούδια, τὸν Βαλαωρίτη, τὸν Κρυστάλλη ἢ ἀκόμη καί τὸ εὐ-
χάριστο στιχοῦρημα τοῦ Πολέμη».

Ἀλλὰ καί πέρα ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἔργο του, τὸ μετα-
φραστικό του ἔργο εἶναι μοναδικό στό εἶδος του. Οἱ ἔμμε-
τρες του ἀποδώσεις στὴ γλῶσσα μας ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν
ἐβραϊκὴ, βιβλικὴν ἀριστουργημάτων, ἀποτελοῦν σωστή ἀ-
ναδημιουργία, τόσο πού νὰ μὴν ξέρῃ κανεὶς ἂν πρέπει νὰ
θαυμάσῃ τίς ἰδέες τοῦ πρωτοτύπου ἢ τὴ μετάφραση τοῦ
Ἐλιγιά: Ἄσμα Ἄσμάτων, Ψαλμοί, Δευτερονόμιο, Προφη-
τες, Ἰῶβ καὶ ποιήματα ἀπὸ τῆ νεώτερη ἐβραϊκὴ ποίηση ὅ-
πως τοῦ Χαΐμ Ναχμάν Μπιάλικ καὶ Τσερνιχόφσκυ.

Ὁ Ἐλιγιά προβάλλει σάν ἕνα ἐπιβλητικό, ἀνανεωμένο
σύμβολο. Ἴσως μάλιστα, περισσότερο, θά μπορούσε τὸ
ἔργο του νὰ γίνῃ ἕνα μῆνυμα. Μῆνυμα ἀνασυντάξεως καί
προσαρμογῆς στὶς νέες συνθήκες τῶν πνευματικῶν δυνά-
μεων τῶν δύο ἐθνότητων πού νὰ δώσῃ νέους προσανατο-
λισμούς γιὰ νέες ἐξορμήσεις.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΩΓΡΑΦΑΚΗΣ

Δρόμος δεξιὰ ἀπὸ τὴν ὁδὸ Γιωσέφ Ἐλιγιά. Ἡ συνοικία αὕτὴ ὀνομαζόταν «Μεγάλὴ Ροῦγα» καί κατοικεῖτο ἀπὸ Ἰσραηλίτες.

Ἐπίσκεψις στό γερμανό Πρέσβυ στὴν Ἀθήνα

Ἐκ μέρους τοῦ Κ.Ι.Σ. ὁ πρόεδρος καί ὁ ἀντιπρόεδρος
κ.κ. Ἰωσ. Λόβιγγερ καί Ἄλβ. Κόβο ἐπεσκέφθησαν στὶς 19
Φεβρουαρίου τὸν ἐν Ἀθῆναις Γερμανό πρέσβυ κ. Gisbert
Roensgen καί ἔθεσαν ὑπ' ὄψι τοῦ τό θέμα τῆς παραγραφῆς
στὴ Δ. Γερμανία τῶν ἐγκλημάτων τῶν Ναζί. Σχετικὰ τὸ
Κ.Ι.Σ. ὑπέβαλε ὑπόμνημα μὲ τίς ἀπόψεις του.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου

Στὶς 7 Μαρτίου ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Κοινοτικοῦ Κέν-
τρου τῆς Ἰσρ. Κοινότητος Ἀθηνῶν στὶς νέες σύγχρονες
ἐγκαταστάσεις στὴν ὁδὸ Βησσαρίωνος 9 καί Σίνα.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μηνιαῖον ὄργανον τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ
Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος
Γραφεῖα: Πειραιῶς 46, Ἀθῆναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Ἐπεύθυνος συμφώνως τῷ νόμῳ: Ὁ Πρό-
εδρος τοῦ ΚΙΣ Ἰωσήφ Λόβιγγερ (Πειραιῶς
46 — Ἀθῆναι)

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τῆς Ἑνώσεως Συντακτῶν Περιοδικοῦ Τύπου.

Ἐπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαοῦνης
ΕΠΕ, Σπ. Δοντὰ 10, Ἀθῆναι

ΤΕΥΧΟΣ 17 ● ΜΑΡΤΙΟΣ 1979 ● ΑΔΑΡ 5739

37ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων Τύπου

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια: Τό ἐπίσημο ὄργανο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δημοσιεύει τήν ἀπόφαση τοῦ Ἰνστιτούτου Γιάντ Βασέμ τοῦ Ἰσραήλ, σχετικά μέ τήν ἀπόδοση μεταθανάτιως διπλώματος στόν ἀείμνηστο Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσόστομο Δημητρίου πού ἔσωσε στήν Κατοχή ὁλόκληρη τήν Ἑβραϊκή Κοινότητα τῆς Ζακύνθου ἀπό τοὺς Γερμανοὺς (1/2).

Θεσσαλία (Βόλου): Κατά πληροφορίες ἀπό τή Μόσχα «ἡ αὐξανόμενη» ἐπιρροή τοῦ «ἐβραϊκοῦ κεφαλαίου», πού ἀποβλέπει στήν ἐφαρμογή «τῶν θεμελιωδῶν δογμάτων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ», ἐπικρίνεται ἐντόνως ἀπὸ ἕνα σύγγραμμα πού ἐξέδωσε ἡ Σοβιετική Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν.

Ὁ κυριώτερος συγγραφεὺς τοῦ ἔργου μέ τίτλο «Ἰδεολογία καὶ πρακτική ἐφαρμογή τοῦ διεθνoῦς Σιωνισμοῦ», εἶναι ὁ ἀκαδημαϊκὸς Μάρκ Μίτιν, ἐτῶν 78, ὁ ὁποῖος, τήν ἐποχὴ τοῦ Στάλιν ἦταν ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἐπίσημους θεωρητικούς.

Τό βιβλίο ἀναφέρεται στὰ διαδοχικά στάδια τῆς ἱστορίας τοῦ Σιωνιστικοῦ κινήματος καὶ βεβαιώνει ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐξεδήλωσε τὴ θέληση «Κυριαρχίας τοῦ κόσμου».

Οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν κυρίως ὅτι «κατὰ τήν ἐποχὴ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τὸ ἐβραϊκὸ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο, αὐξάνοντας ἀδιάκοπα τὴν δύναμή του καὶ ἐξασφαλίζοντας θέσεις σὲ ὅλες τὶς σφαῖρες δραστηριότητος τῶν κυριωτέρων καπιταλιστικῶν χωρῶν, ἀρχισε νὰ ἐπιδιώκει ἐπίμονα τήν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν καθορισμένων παγκοσμίων στόχων τῶν Ἰουδαϊκῶν δογμάτων καὶ τοῦ δόγματος τοῦ Σιωνισμοῦ γιὰ τὸν «περιούσιό λαό», τὸν «Μεσσιανικὸ ρόλο» του καὶ «τὰ ξεχωριστὰ δικαιώματά του» ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐθνικοὺς λαοὺς.

Γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ βιβλίο ἐπικαλεῖται ἀπὸ μεγάλο βαθμὸ τὰ κείμενα τοῦ Κάριλ Μάρξ καὶ κυρίως τὴ φράση: «Ποιοὶ εἶναι ὁ ἐπίγειος θεὸς τοῦ Ἑβραίου; Τὸ χρῆμα». (30/1). Τὸ ἴδιο κείμενο καὶ στήν «Ἡμέρα» (Πατρῶν) στήν «Καθημερινή» (6/2).

Ἐλεύθερος Κόσμος: Εἴκοσι χρόνια μετὰ τὴν κινηματογραφικὴ ἐπιτυχία τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἄννας Φράνκ», ἡ ἱστορία τῆς τραγικῆς μικρῆς καὶ τῶν συμπατριωτῶν τῆς, ἐπαναφέρεται τῶρα καὶ στὸ ἀμερικανικὸ θέατρο. Συγκεκριμένα τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο τῆς Νέας Ὑόρκης ἀπεφάσισε νὰ ἀνεβάσῃ τὸ ἔργο αὐτό, σὺν ἐλάχιστῳ φόρῳ τιμῆς γιὰ τὶς χιλιάδες τῶν Ἑβραίων πού ἔπεσαν θύματα τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας. (8/2).

Καθημερινή: Σὲ ἄρθρο του ὁ κ. Π. Τζεμιᾶς γύρω στήν αὐξηση τῆς βιβλιογραφίας γιὰ τὸ Χίτλερ, σημειώνει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, «Κλείνει, λοιπόν, μέσα του ὁ βιβλιογραφικὸς πληθωρισμὸς γιὰ τὸν Χίτλερ κάποια προβληματικὴ, πού δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποτιμηθεῖ. Ὡστόσο, ἡ προβληματικὴ αὐτὴ δὲν θὰ ἦταν σωστὸ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸ συμπέρασμα, πῶς ἡ ἱστοριογραφικὴ ἀπασχόληση μὲ τὸν ἄνθρωπο πού αἰματοκύλησε τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι περιττὴ. Κάθε ἄλλο. Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλές πλευρὲς τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, πού ἔχουν νὰ φωτισθοῦν. Καὶ ἰδιαιτέρως ὅσοι δὲν ἐξήσαν τὰ χρόνια τῆς τυραννίας τοῦ Χίτλερ πολὺ θὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διάβασμα νηφάλων καὶ ἐπιστημονικῶν καλοθεμελιωμένων ἔργων γιὰ τὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Τὰ ἱστορικὰ παθήματα γίνονται μαθήματα». (13/2).

Ἡπειρωτικὸς Ἀγών: Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ὁ κ. Ἰωσ. Μάτσας ἀναφέρεται στὴ «θυσιά τοῦ παραγκωνισμένου καὶ ἀφημένου στὴ συνωμοσία τῆς σιωπῆς ἥρωα Μαρδοχαίου Φριζλ, μιά σιωπὴ περίεργη...» (25/1).

Ἐπίκαιρα: Μὲ τίτλο «Ναζιστικὸς βιομηχανικὸς θάνατος» ὁ Ἰταλὸς συγγραφεὺς Φ. Φέλλεκ δίνει τὴν πρέπουσα ἀπάντησι σ' ὅλους ἐκείνους πού προπαγανδίζουν τὸ νεοφασισμό καὶ τὸ νεοναζισμό καὶ ἀρνοῦνται τὴ μελετημένη γενοκτονία δώδεκα ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ Ἑς - Ἑς. Τὰ ντοκουμέντα πού παρουσιάζει ὁ Φέλλεκ γύρω ἀπὸ μιά ναζιστικὴ «βιομηχανία θανάτου» τῆς Τσεγγε-στρού εἶναι συγκλονιστικά (22/2).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Πολιτικά Θέματα: Δημοσιεύουν ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολὴ τοῦ προέδρου τοῦ Συνδέσμου Φιλίας «Ἑλλάς - Ἰσραήλ» κ. Ν. Σταθάκη γιὰ τὶς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν ἀπὸ ἀσχετισμὸ καὶ μέ τὶς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μέ τοὺς Ἀραβες (10/2), ἀπὸ ἀπάντησι ἐπιστολῆς τοῦ κ. Χ. Παππά πού ἔλεγε ὅτι: «Ἀφ' οὗ λοιπόν τὸ Ἰσραήλ δὲν ἐνοχλεῖται ὡς παῦσαι νὰ ἐνοχλεῖ καὶ ἐμᾶς διότι ἡ Ἑλλάδα θὰ πρέπει νὰ ἀποκαταστήσῃ σχέσεις μαζί του ὅταν καὶ ἡ τελευταία Ἀραβικὴ χώρα ἔχει ἀνταλλάξῃ πρεσβευτὲς μέ τὸ Ἰσραήλ». (27/1).

Πρωινή Ἐλευθεροτυπία: Ὁ παγκόσμιος πρωταθλητὴς σκακιῦ Β. Κορτσνοῖ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀφῆρέθη ἡ σοβιετικὴ ὑπηρεσία θὰ ζητήσῃ τὴν Ἰσραηλινὴ ὑπηρεσία καὶ θὰ παίξῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἐμπρός μέ τὰ χρώματα τοῦ Ἰσραήλ. (27/1).

Ἐλευθεροτυπία: Μὲ θέμα «Ἡ κουλτούρα τοῦ Λαοῦ καὶ πῶς φροντίζουν γι' αὐτὴ δύο ἄνθρωποι» ἡ κ. Ἐλ. Χαλκούση δημοσιεύει ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ μορφωτικὸ - καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα τῶν Δήμων Τέλ - Ἀβίβ, Ἱερουσαλὴμ, Χάιφα, ὅπως τὰ γνώρισε στήν ἐπίσκεψή της στὸ Ἰσραήλ τὸ 1972. (14/2).

Στην *έφημερίδα «Μακεδονία»* (25/1/79) έδημοσιεύθη ή παρακάτω ανταπόκρισις από τήν Κολωνία του κ. Α. Νικητάκη.

Γιά τό ίδιο θέμα καί γιά τίς σημειούμενες αντιδράσεις έγραψαν σημειώματα καί ή «Αύγή» (3/2), τό «Βήμα» (2/2), ή «Πρωινή Έλευθεροτυπία» (1/2) 17/2 καί 22/2) ή «Ημέρα» (Πατριών - 3/2), ή «Καθημερινή» (9/2), τό «Πολιτικά Θέματα» (10/2), τό «Βήμα» 2/2 καί 10/2), ή «Έλευθερία» Λαρίσης (7/2) μέ τίτλο «΄Αουσβιτς: Μιά βιομηχανία πτωμάτων», ή «Μακεδονία» σέ ολοσέλιδη έρευνα μέ τίτλο «Η Γερμανία δέχεται τήν ευθύνη γιά τόν άφανισμό των Έβραίων» (11/2), ό «Ταχυδρόμος» (15/2), ή «Ροδιακή» (9/2), τά «Νέα» ένδιαφέρον ρεπορτάζ μέ τίτλο «Πάτερ... έσύ τά ήξερες όλ' αυτά;» (24/2).

Μέ τό άμερικανικό φίλμ «Όλοκαύτωμα» ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΞΑΝΑΖΟΥΝ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Πολωνία 1944, τό στρατόπεδο του ΄Αουσβιτς. Ένας πίνακας ζωγραφισμένος από κρατούμενο του στρατοπέδου, στό όποίο έχασαν τή ζωή τους 4 εκατομμύρια περίπου άνθρωποι.

Η έξόντωση των Έβραίων, τά κρεμаторία, οι ταπεινώσεις καί γενικά όλη ή δραστηριότητα του ναζιστικού καθεστώτος, στό πιο άπάνθρωπο έργο του, ξαναζεί σήμερα στην όμοσπονδιακή Γερμανία μέ τήν προβολή, από τή γερμανική τηλεόραση, του άμερικανικού φίλμ «Όλοκαύτωμα» που ήρθε τώρα καί στη Γερμανία, γιά νά ξανανοίξει ένα ισοβρό κεφάλαιο τής γερμανικής Ιστορίας, που όσα χρόνια καί αν περάσουν δέν παύει νά προκαλεί φρικτά συναισθηματα καί δυνατές αντιδράσεις. Τό «Όλοκαύτωμα» παρουσιάζει τό δράμα μιός έβραϊκής οίκογένειας, του γιατρού Βάις.

Όταν προβλήθηκε τό φίλμ αυτό από τήν άμερικανική τηλεόραση, καθελώνοντας εκατομμύρια Άμερικανούς στη θέση τους, παρατηρήθηκαν, σέ μεγάλη κλίμακα, αντίγερμανικά αισθήματα. Η προβολή αυτού του φίλμ πίκρανε τους Γερμανούς, γιατί είναι αυτονόητο ότι πρόκειται γιά μιό υπόθεση που περισσότερο από κάθε άλλο λαό, ό γερμανικός, θέλει νά ξεχασθεί, άσχετα, βέβαια, αν σ' αυτό έχει δικίο ή όχι ή αν είναι σκόπιμο ή όχι. Η γερμανική τηλεόραση, όμως, θαρραλέα, όπως πάντοτε, όταν πρόκειται γιά τέτοιου είδους θέματα, αγόρασε τό φίλμ καί μετά από μιό πραγματικά μεγάλη διαφήμιση που έκανε, άρχισε νά τό παρουσιάζει από τήν περασμένη Δευτέρα.

Η πρώτη προβολή διήρκεσε από τήν 21 μέχρι τήν 23.40 ώρα, ή δεύτερη από τήν 21 μέχρι τήν 22.40. Οι άλλες δύο συνέχειες θά προβληθούν αύριο (σήμερα) καί μεθαύριο (αύριο).

Κατά τή διάρκεια του φίλμ που προβάλλεται από όλα τά τριτα προγράμματα του γερμανικού τηλεοπτικού δικτύου, συγχρόνως, μπορεί ό καθένας νά τηλεφωνήσει καί νά έκφράσει τή γνώμη του, αλλά άκόμη καί νά υποβάλει έρωτήσεις. Ένα μεγάλο συνεργείο ταξινομεί τίς έρωτήσεις αυτές καί τίς προωθεί στό τραπέζι τής συζητήσεως, που κάθονται καθηγητές, Ιστορικοί, ψυχολόγοι, συγγραφείς καί δημοσιογράφοι. Ένας, μάλιστα, από τά μέλη τής συζητήσεως αυτής επί έπτά ολόκληρα χρόνια ήταν κλεισμένος σέ ένα από τά πιο γνωστά καί πιο τρομερά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Άλλά ός έπιστρέψουμε στό φίλμ καί στίς αντιδράσεις που προκαλεί στους Δυτικογερμανούς. Θά μπορούσε κανείς νά πεί ότι τό «Όλοκαύτωμα» βασίζεται κατά 90% στην άπάνθρωπη πραγματικότητα, αλλά Ιστορικώς πιστή, ενώ τό 10% είναι συγγραφική φαντασία, που πολλές φορές είναι πολύ κατώτερη, αν συγκριθεί μέ αυτό καθ' αυτό τό γεγονός που παρουσιάζει. Η παρουσίαση του έβραϊκού δράματος στό έργο αυτό πολύ απέχει από τό νά αποδίδει τό βάθος καί τήν έκταση του ανθρώπινου πόνου που άφησε τό καθένα από τά 6.000.000 των θυμάτων τής ναζιστικής θηριωδίας. Σέ αντίθεση μέ ένα ντοκυμανταίρ, που άποτελεί άδιάψευστο μάρτυρα του άσύλληπτου πόνου καί του άπερίγραπτου δράματος, αλλά άκόμη καί τής πρωτο-

φαναούς βαρβαρότητας και κτηνωδίας των δημίων, πού ήταν όμως οι ήρωες και η αφρόκρεμα του έθνικοσοσιαλισμού, τὸ φίλμ αυτό ἂν και δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τόσο εὐγλωττα καὶ πιστὰ τὴν πραγματικότητα, ἐν τούτοις συγκλονίζει καὶ συγκινεῖ καὶ ἀναστατώνει τὸν θεατὴ γιὰ τὸν συνδέει μὲ τοὺς ἥρωες του, πού τοὺς βλέπει πιά σάν δικούς του ἀνθρώπους, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ δρᾶμα τοὺς νὰ εἶναι καὶ δικὸς τους δρᾶμα.

Ὅπως ἀναφέραμε μετὰ ἀπὸ κάθε συνέχεια ἀκολουθεῖ συζήτηση. Οἱ ἐρωτῶντες εἶναι Γερμανοὶ θεατῆς, πού κατὰ 60% δὲν ἐξήρασαν αὐτὴ τὴν φοβερὴ ἐποχὴ, ἐνὺ τὸ ὑπόλοιπο ὅχι μόνο τὴν ἐξήρασε, ἀλλὰ ἕνα μεγάλο μέρος του ἦταν καὶ θαυμαστὲς καὶ ὑποστηρικτὲς αὐτοῦ τοῦ καθεστώτος. Αὐτὸ φυσικὰ δημιουργεῖ συγκλονιστικὰ καὶ ἐντονες συζητήσεις, σὲ κάθε οἰκογένεια μετὰ τῶν νέων καὶ τῶν περασμένης ἡλικίας μελῶν τῆς ἰδίας οἰκογένειας. Πάνω ἀπὸ 20.000 τηλεφωνήματα κατόρθωσαν νὰ φθάσουν στὸ τηλεοπτικὸ ἴδρυμα τῆς Καλινίας, πού προβάλλει τὸ φίλμ καὶ πρέπει κανεὶς νὰ ὑπολογίσει ἕνα τριπλάσιο ἀριθμὸ ἄλλων, πού δὲν κατόρθωσαν νὰ συνδεθοῦν λόγω τεχνικῆς ἀδυναμίας τῶν τηλεφωνικῶν ὑπηρεσιῶν.

ΑΠΟΤΡΟΠΙΑΣΜΟΣ

Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν θεατῶν αὐτῶν ἐκφράζει ἀποτροπιασμὸ καὶ ὀργή γιὰ τὰ διαδραματισθέντα, ἐνὺ ἕνα ἄλλο, μικρότερο, ἐκφράζει τὴ δυσανεξία του γιὰ τὴν προβολὴ ἐνὸς θέματος, πού ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ ξεχάσουν. Ἄλλοι ρωτοῦν, ἂν πράγματι συνέβησαν τέτοιες ἀγριότητες καὶ ἄλλοι, τέλος, ἀπειλοῦν, καὶ αὐτοὶ βέβαια εἶναι πολὺ λίγοι, ὅτι θὰ τινάξουν στὸν ἀέρα τίς ἐγκαταστάσεις τῆς τηλεοράσεως, ἂν δὲν πάψει ἡ προβολὴ τῆς ταινίας αὐτῆς. Σὲ πολλές οἰκογένειες ἔλαβαν χώρα φοβεροὶ καυγάδες μετὰ τῶν παιδιῶν καὶ γονιῶν, πού οἱ μὲν εἶναι τῆς γνώμης ὅτι καλύτερα νὰ προβάλλονται αὐτὰ τὰ πράγματα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἡ ταῖνια κακὴ, παρὰ νὰ μὴν προβάλλονται καθόλου, ἐνὺ οἱ δὲ ὑποστηρίζουν ὅτι θὰ πρέπει νὰ παύσει πιά αὐτὴ ἡ ἱστορία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ γερμανικὸς λαὸς, στὸ σύνολό του, δὲν φταίει, ἀλλ' οὔτε γνώριζε.

Τὸ ἐρώτημα πού ἀπασχολεῖ ἐντονα τὴν κοινὴ γνώμη εἶναι ἡ στάση τῶν Ἑβραίων, πού παθητικὰ σύρονται στὸν ἀφανισμό τους, χωρὶς νὰ ἀντιδράσουν, χωρὶς νὰ καταβάλουν ἔστω καὶ ἀπεγνωσμένη προσπάθεια, ἀντιδράσεως.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Μίνστερ ἀποφάσισε νὰ ἀναλύσει καὶ νὰ ἐρευνήσει τὸ φίλμ αὐτὸ ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως. Κοινὴ πεποίθηση εἶναι ὅτι ὁ γερμανικὸς λαὸς δὲν ἀντέδρασε στὴ φρικτὴ αὐτὴ ὑπόθεση. Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς μεμονωμένες ἐνέργειες ἀτόμων πού ἀνῆκαν στὴν ἐκκλησία, τὰ συνδικάτα, στὸ στρατὸ ἢ στὰ κόμματα. Ἀλλὰ αὐτὲς ἦταν ἀντιδράσεις. Ἡ Γερμανία ξαναζεῖ αὐτὲς τίς μέρες τὸ ἑβραϊκὸ δρᾶμα.

Ἡ γενικὴ ἀντίδραση καὶ πεποίθηση δείχνει ἀκόμη μιὰ φορά, ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ θάβονται ἢ νὰ ξεχνιοῦνται παρόμοια ἱστορικὰ γεγονότα, ὅσο καὶ ἂν γυρίζουν πίσω οἱ σκοτεινὲς μνήμες, ὅσο καὶ ἂν ἀνοίγουν παλιές πληγές ὅσο καὶ ἂν ἀφήνουν πίσω τους πικρὲς γεύσεις. Οἱ νέες γενιὲς πρέπει νὰ μάθουν τὴν ἀλήθεια. Ὅποιοι ξέρουν τὴν ἱστορία διδάσκονται, ὅποιοι τὴν κρύβουν εἶναι ἀδύνατοι, ἢ ἀμετανόητοι ἢ φοβούμενοι ἢ δὲν ἔχουν ξεκαθαρισμένη γνώμη καὶ δὲν θέλουν νὰ ἀποκτήσουν. Ἡ γερμανικὴ τηλεόραση καὶ ὁ

γερμανικὸς Τύπος, γενικὰ ὅλα τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, δὲν μποροῦν νὰ κατηγορηθοῦν, ὅτι ἀποσιώπησαν παρὲ τὸ θέμα αὐτό, ὅπως καὶ ὅλα πού εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν φρικτὴ, σὲ ἀνάμνηση, ἐποχὴ τοῦ ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ. Αὐτὸ ἀφ' ἐνὸς εἶναι ἕνα πολὺ παρήγορο γεγονός καὶ ἀφ' ἑτέρου δείχνει, ὅτι ἡ δυτικογερμανικὴ πολιτεία εἶναι δυνατὴ, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ βλέπει τὴν σκληρὴ πραγματικότητα κατὰματα, ὅσο φρικτὴ καὶ ἂν εἶναι. Ὅποιοι δὲν φοβᾶται νὰ ἀμολογεῖ τὰ σφάλματά του εἶναι δυνατοί. Ὅποιοι τὰ κρύβει ἢ δὲν τὰ παραδέχεται εἶναι ἀδύνατοι, ἀλλὰ συγκρόνως καὶ ἀμετανόητοι.

ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

Στὴν «Θεσσαλονίκη» (16/2) δημοσιεύεται ἡ παρακάτω συμπληρωματικὴ ἀνταπόκρισις τοῦ κ. Δ. Δημητρακοῦδη, ἀπὸ τῆ Βιέννης:

Ἡ ἰδιαίτερα ἱκανοποιητικὴ ἦταν ἡ ὑποδοχὴ πού ἔκαναν οἱ Γερμανοὶ στὴν τηλεοπτικὴ σειρὰ «Ὁλοκαύτωμα», ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν στατιστικὴ πού δημοσιεύτηκε τὴν περασμένη ἑβδομάδα.

Σύμφωνα μ' αὐτὴ, πάνω ἀπὸ 20 ἑκατομμύρια Γερμανῶν παρακολούθησαν τίς τέσσαρις συνέχειες τῆς τηλεοπτικῆς σειρᾶς. Ἀπ' αὐτούς, ἕνα ποσοστὸ 35% ἦταν ἡλικίας 30 — 49 ἐτῶν, 27% μετὰ τῶν 14 — 29 καὶ 24% ἀνω τῶν 50 ἐτῶν.

Αὐτὴ τὴν ἑβδομάδα κυκλοφόρησε καὶ ἕνα βιβλίο ταέπης μὲ ἄρθρα διασήμων συγγραφέων καὶ ἀντιστασιακῶν, πάνω στὸ θέμα τῆς σειρᾶς. Στὸ μετὰ, πολλοὶ Γερμανοὶ διανοούμενοι, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Μπέλλ, Γκράς, Γένς, Καίπεν, κ.ἀ., ζητοῦν τὸ γύρισμα ἀπὸ τὴν γερμανικὴν τηλεόραση μιᾶς τηλεοπτικῆς σειρᾶς ἀντάξιας τοῦ θέματος τοῦ «Ὁλοκαυτώματος».

Ἡ θετικὴ κριτικὴ πού ἀντιμετώπισε τὸ «Ὁλοκαύτωμα» στὴ Γερμανία, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀποφασισε ἡ γερμανικὴ τηλεόραση τὴν ἐκπομπὴ ἀνάλογων ταινιῶν ντοκυμανταῖρ. Ἐταί τὸν Ἀπρίλιο προβλέπεται ἡ προβολὴ τῆς ταινίας «Ὁ δρόμος στὸ Ἀουσβιτς», τὴν ὁποία θὰ ἀκολουθήσει μιὰ σειρὰ συνεντεύξεων μὲ ἐπιζώντες τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ συγκέντρωσης. Γιὰ τὸ ἐρχόμενο φθινόπωρο ἔχει προγραμματισθεῖ ἡ παρουσίαση τῆς σειρᾶς «Οἱ Γερμανοὶ καὶ τὸ Γ' Ράιχ» σὲ τρεῖς συνέχειες. Ἀκόμη πιστεύεται πως μέσα στὸ 1979 θὰ γυρισθεῖ καὶ μιὰ σειρὰ ντοκυμανταῖρ γιὰ τὸ διάστημα 1933 — 1945. Ἡ σειρὰ θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ 13 συνέχειες καὶ θὰ ἀπευθύνεται κυρίως στοὺς νεαροὺς τηλεθεατῆς πού εἶχαν τὸ εὐτύχημα νὰ μὴ ζήσουν τὴν μαύρη ἐκείνη ἐποχὴ.

Στὸ μετὰ τὸ «Ὁλοκαύτωμα» θὰ παρουσιασθεῖ στὸ δεύτερο πρόγραμμα τῆς αὐστριακῆς τηλεόρασης στίς 1,2,3 καὶ 4 Μαρτίου.

Πρὶν τὴν προβολὴ τῆς σειρᾶς θὰ προηγηθεῖ τίς προηγούμενες ἡμέρες μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν ὑπόθεση τῆς σειρᾶς γιὰ τὸν ἐξαφανισμό ἑκατομμυρίων Ἑβραίων ἀπὸ τὸ Γ' Ράιχ.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, ἡ σειρὰ θὰ παρουσιασθεῖ καὶ στὴν δανικὴ τηλεόραση.

Στὴ Γαλλία, ὅπου τὸ «Ὁλοκαύτωμα» εἶχε θερμὴ ὑποδοχὴ ἀπὸ τὸ κοινὸ, ἀκολουθοῦν τώρα νέες τηλεοπτικὲς σειρές, σχετικὲς μὲ τὸν ἀφανισμό Ἑβραίων στὴ φασιστικὴ Γαλλία.

Τὸ «Ὁλοκαύτωμα» πρόκειται νὰ γίνεαι καὶ θέμα διδασκαλίας στὰ αὐστριακὰ σχολεῖα. Τὸ αὐστριακὸ ὑπουργεῖο Παιδείας καλεῖ τοὺς δασκάλους καὶ καθηγητῆς, νὰ συμπεριλάβουν τὸ θέμα τοῦ «Ὁλοκαυτώματος» καὶ τὰ πολιτικὰ παρασκήνια τῆς ἐποχῆς, στὴν ὕλη τῶν μαθημάτων τῶν γερμανικῶν καὶ τῆς ἱστορίας καὶ νὰ ἔχουν διεξοδικὲς συζητήσεις μὲ τοὺς μαθητῆς.

ΠΟΥΡΙΜ

Τό Πουρίμ μπορεί νά θεωρείται σάν μιά «μικρή» ἢ «δευτερεύουσα» γιορτή τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, ἀξιῶθηκε ὅμως νά καταλάβει μιά σπουδαία καί ἄκρως τιμητική θέση μέσα στήν καρδιά τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Ἀποτελεῖ τήν πιό χαρούμενη ἢ πρόσχαρη ἐπέτειο τοῦ ἡμερολογίου μας.

Τό δίδαγμα αὐτῆς τῆς γιορτῆς ὅτι τό κακό τιμωρεῖται, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡ δικαιοσύνη τελικά ἐπικρατεῖ καί νικᾷ, ἀποτελεσε ἕνα μήνυμα ἐλπίδας γιά τοὺς κατατρεγμένους Ἑβραίους, πού ἐπὶ αἰῶνες ζοῦσαν, κάτω ἀπὸ τίς πιό σκληρές συνθήκες. Τόσο πολύ ἀγαπήθηκε ἀπὸ τό λαό αὐτῇ ἡ γιορτή, ὥστε οἱ Ραββίνοι τὸ Ταλμούδ νά διακηρύζουν πῶς ἀκόμη κι ὅταν ἔρθει ὁ Μασίαχ, ὅταν ὅλες οἱ ἄλλες γιορτές θά πάσουν νά γιορτάζονται, τό Πουρίμ θά ἐξακολουθεῖ νά τηρεῖται. Ἐνα ἄλλο πάλι ραββινικό ρητό διακηρύσσει: «Ὅταν μπαίνει ὁ μήνας Ἀδάρ, πολλαπλασιάζεται ἡ χαρά».

Τό Πουρίμ, πού συμπίπτει μέ τή δεκάτη - τετάρτη μέρα τοῦ Ἀδάρ, μνημονεύει τό θρίαμβο τῆς Ἑσθήρ καί τοῦ Μορδοχαί ἐπὶ τοῦ κακούργου Ἀμάν, ὁ ὁποῖος ἐπιζητοῦσε τὸν ἀφανισμό ὅλων τῶν Ἑβραίων τῆς Περσικῆς Αὐτοκρατορίας. Τό ἱστορικό τῆς γιορτῆς καταγράφεται στό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ, πού στήν ἐβραϊκή τιτλοφορεῖται **Μεγκιλάτ Ἑστέρ**. Σύμφωνα δέ μέ μία ἐκδοχή ἡ ὀνομασία Πουρίμ προέρχεται ἀπὸ τή λέξη **Πούρ**, πού θά πεῖ «κληρός», καί ἀναφέρεται στίς μηχανορραφίες τοῦ Ἀμάν, πού ἔβαλε κληρὰ γιά νά ἀποφασίσει ποιά μέρα θά ὀριζε γιά τήν ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων.

Ἡ πρώτη ἀναφορά τοῦ Πουρίμ στήν Ἰουδαϊκή λογοτεχνία χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν πρῶτο προ - χριστιανικό αἰῶνα, ὅπου στό βιβλίο τῶν Μακκαβαίων Β' ἀναφέρεται ἡ «Ἡμέρα τοῦ Μορδοχαί» πού γιορτάζεται στίς 14 τοῦ Ἀδάρ.

Εἶναι γνωστό πῶς ἐνῶ οἱ Ραββίνοι συμφωνοῦσαν ὅτι τό βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἀποτελοῦσε ἕνα καθόλου θρησκευτικό κείμενο, ὑπῆρχε μεγάλη σκεπτικότης ἀπὸ μέρους τους, καί τοὺς προβλημάτισε ἡ ἐπίσημη ἀναγνώρισή του σάν ἱεροῦ βιβλίου γιά τήν ἀποδοχή του στὸν κανόνα τῆς ἐβραϊκῆς Βίβλου. Ὅλα τὰ ὑπὲρ καί τὰ κατὰ ἐπιχειρήματα καταγράφονται στήν Πραγματεία τοῦ Ταλμούδ Μεγκιλά. Τελικά, τό ἀποδεχθῆκαν συμπεριλαμβάνοντάς το μαζί μέ τὰ ἄλλα ἱερὰ βιβλία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ στή Βίβλο.

Τό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἀποτελεῖ μοναδικό φαινόμενο μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων βιβλικῶν βιβλίων στό ὅτι, πουθενά σέ ὅλο τό κείμενο του δέν μνημονεύεται τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, καί μιά ὁπλῆ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου μᾶς δείχνει κατὰ τρόπο σαφῆ καί ἀπόλυτο τή δραστηριοποίηση καί παρέμβαση τῆς Θεῆς Πρόνοιας πίσω ἀπὸ τὰ ἔργα καί

«Πουρίμ στό Σπίτι» ἐλαιογραφία ἀπὸ τὸν Moritz Oppenheim.

τὸ ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρώων τῆς ἱστορίας μας. Αὐτός ὑπῆρξε, ἄλλωστε, καί ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού συνηγόρησαν γιά νά συμπεριληφθεῖ στή Βίβλο.

Κατὰ τήν ἐποχὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ Β' Ναοῦ (70 μ.Χ.) τό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἔχει ἤδη κερδίσει τήν ἀναγνώριση ὅλων. Ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς κώδικες τῆς ἐποχῆς, ἡ ἀνάγνωση τῆς Μεγκιλά τὴν 14 μέρα τοῦ Ἀδάρ εἶναι ὑποχρεωτική γιά ὅλους.

Παρόλα αὐτὰ τό κείμενο τοῦ Βιβλίου τῆς Ἑσθήρ συνέχισε νά ἀπασχολεῖ διάφορους μελετητές καί ἐρευνητές τῆς Βίβλου, κυρίως, κατὰ τή σύγχρονη ἐποχὴ. Γενικά, οἱ διάφορες ἀπόψεις πού ἐπικρατοῦν μποροῦν νά διαιρεθοῦν σέ δύο μεγάλες κατηγορίες: α) σέ ἐκείνες πού ἀποδέχονται τήν ἱστορικὴ ἀκρίβεια καί ἀλήθεια τοῦ κειμένου καί β) σέ ἐκείνες πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δέν ἀποτελεῖ παρά μιά μεταγενέστερη ἀφηγηματικὴ ἐξιστόρηση κάποιου ἀρχαίου θρύλου ἢ μύθου.

Παρά τὰ ἐπιμέρους προβλήματα, στὰ ὁποῖα πρέπει νά δοθοῦν ἀπαντήσεις, οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς πρώτης κατηγορίας ἔχουν τὴ δυνατότητα νά προβάλουν πολλαπλὰ στοιχεῖα καί ἀποδείξεις πού συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἱστορικότητος καί τῆς αὐθεντικότητος τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἀκρίβης καί λεπτομερὴς περιγραφή τῶν περσικῶν ἡθῶν καί ἐθίμων καί τῶν συνθηγιῶν τοῦ παλατιοῦ τοῦ Ἀχασβερώς, πού τόσο παραστατικά καταγράφονται ἀπὸ τό συγγραφέα, δείχνουν ὅτι ὁ τελευταῖος θά πρέπει νά ἦταν κάποιος Πέρσης Ἰουδαῖος, ἀπόλυτα ἐξοικειωμένος μέ τὴ χώρα καί τοὺς κατοίκους της. Εἶναι ἐξάλλου γνωστό ὅτι οἱ ἐπαφές τῶν Ἑβραίων μέ τὴν Περσία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό σκηνικό μέσα στό ὁποῖο διαδραματίζεται ἡ ἱστορία, χρονολογοῦνται, τουλάχιστον, ἀπὸ τήν ἐποχὴ τῆς βαβυλωνιακῆς ἐξορίας (586 π.Χ.)

Ὅταν τό 539 π.Χ. ὁ Κύρος τῆς Περσίας κατέλαβε τὴ Βαβυλωνία, οἱ Ἑβραῖοι ἀνακουφίσθηκαν ἀπὸ τὸν πρότερο βαρὺ ζυγὸ καί ἀναπτερώθηκαν οἱ ἐλπίδες τους γιά τήν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Ἀκριβῶς μετὰ ἕνα χρόνο ὁ Κύρος ἐξέδωσε τό περίφημο διάταγμά του, μέ τό ὁποῖο ἐπέτρεπε στοὺς Ἑβραίους νά ἐπιστρέψουν στήν Ἱερουσαλήμ. Πολλοὶ ἦταν οἱ Ἑβραῖοι πού ἐπωφελήθηκαν καί παλιννόστησαν. Ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ, ὅμως, παρέμεινε στήν Περσία ὅπου, προφανῶς, προόδευσε καί ἀρκετοὶ ἦταν οἱ Ἑβραῖοι ἐκεῖνοι πού ἀνῆλθαν σέ ὕψηλές κρατικές θέσεις

Πίνακας του Rembrandt, 1606: 'Ο 'Αμάν οδηγεί τόν Μορδό-
χαι διά μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.

και ἀξιώματα. Τὴν ἴδια εὐμενὴ στάση ἀπέναντι στοὺς Ἑβραίους κράτησαν καί οἱ ἐπόμενοι διάδοχοι τοῦ Κύρου, κατὰ τοὺς μετέπειτα δύο αἰῶνες, μέχρι καταλύσεως τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ὁ βασιλιάς Ἀχασβερῶς, ὁ ἥρωας τοῦ βιβλίου τῆς Ἑσθήρ, ταυτίζεται μέ τόν Ξέρξη Α' τῆς Περσίας (485 - 465 π.Χ.), γιό τοῦ Δαρείου. Ἀλλωστε καί ἡ προφορά τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀχασβερῶς στά περσικά πλησιάζει πολὺ τὴν προφορά τοῦ ὀνόματος Ξέρξης. Ἐπίσης, σέ κάποια περσική ἐπιγραφή ἀναφέρεται κάποιος ἀξιωματοῦχος τοῦ παλατιοῦ ὀνόματι **Marduka**, ὁ ὁποῖος ἐξῆσε τὴν ἐποχὴ τοῦ Ξέρξη. Ἄλλοι ταυτίζουν τόν Ἀχασβερῶς μέ τόν Ἀρταξέρξη (403 - 358 π.Χ.), καί εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τόσο ἡ μετάφραση τῶν Ἑβρομήκοντα, δηλαδή ἡ ἀρχαία ἐλληνική μετάφραση τῆς Βίβλου, ὅσο καί ὁ ἱστορικός Ἰώσηπος ἀναγνωρίζουν τόν Ἀρταξέρξη σάν τὸ βασιλιά Ἀχασβερῶς.

Σύμφωνα μέ τόν καθηγητὴ Jacob Hoschander τὸ σύμπόσιο πού περιγράφεται στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῆς Ἑσθήρ, πού παρέθεσε ὁ βασιλιάς Ἀχασβερῶς καί τὸ ὁποῖο, ὅπως ἀναφέρεται ἐκεῖ, διήρκεσε 180 ἡμέρες, ἦταν ὁ κάπως καθυστερημένος ἐορτασμός γιὰ τὴν ἀνοδό του (τοῦ Ἀρταξέρξη) στό θρόνο. Οἱ δὲ 180 ἡμέρες τοῦ συμποσίου πρέπει νὰ ἀντιστοιχοῦν μέ τοὺς μῆνες Ὀκτώβριο - Ἀπρίλιο, δηλαδή τὴ χειμερινή περίοδο ὅταν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ξενοφών, οἱ Πέρσες βασιλιάδες κατοικοῦσαν στὴ **Σουσάν**.

Ἡ βιβλικὴ πόλη **Σουσάν** ἢ τὰ **Σούσα**, ὅπως ἀποκαλεῖται στά ἑλληνικά, βρίσκεται στό νοτιο - δυτικὸ τμήμα τῆς Περσίας, μεταξύ τῶν ποταμῶν Shorur καί Disful. Τὸ 1850 ἔλαβαν χώρα στὴν περιοχὴ τῆς Σουσάν ἐκτεταμένους ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφές πού ἔφεραν στό φῶς, μεταξύ τῶν ἄλλων, τὰ **Apadana** ἢ τὴν αἰθουσα ἀκροάσεων τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ παλατιοῦ. Ἡ πόλη Σουσάν ἀναφέρεται ἐπίσης σάν ὁ τόπος πού ὁ Νεεμίας (Νεμ. 1:1) χρημάτισε σάν ἀρχιθαλαμηπόλος τοῦ βασιλέως καί ἀπὸ ὅπου ἀργότερα ἀνεχώρησε γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἰουδαίας. Μιά ἄλλη ἀναφορά τῆς πόλεως Σουσάν ὑπάρχει στό βιβλίο τοῦ Δανιήλ (8:2).

Πέρα, ὅμως, ἀπὸ ὅλες τὶς παραπάνω ἱστορικές μαρτυρίες ἓνα πρόβλημα παραμένει ἀκόμη ἄλυτο. Σέ κανένα ἀπὸ

τά μέχρι σήμερα ἀρχαιολογικά στοιχεῖα πού ἔχουν ἀνευρεθεῖ, δὲν ἀναφέρεται ἐκεῖνος ὁ βασιλιάς πού εἶχε μιὰ Ἑβραία βασίλισσα. Ἐνῶ, σύμφωνα μέ πληροφορίες πού μᾶς παρέχει ὁ Ἡρόδοτος (Ἱστ. 3:84), οἱ Πέρσες βασιλιάδες ἐδιάλεγαν τὶς γυναῖκες τοὺς ἀνάμεσα ἀπὸ ἐφτά ἀριστοκρατικὲς αἰκογένειες, γεγονός πού θὰ ἀπέκλειε τὴν ἐκλογή τῆς Ἑσθήρ σάν βασίλισσας τοῦ Ἀχασβερῶς. Ὡς, σέ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός νὰ ὀφείλεται καί ἡ ἀπόκρυψη ἀπὸ τὴν Ἑσθήρ τῆς θρησκείας καί τῆς καταγωγῆς τῆς (βλ. Ἑσθήρ, 2:10). Ἐπίσης καί τὸ ὄνομα **Ἑστέρ** (ἢ ἑβρ. προφορά τοῦ ὀνόματος Ἑσθήρ) συγγενεῖ γλωσσολογικά μέ τὸ ρῆμα **σotér** «ἀποκρύπτω», τονίζοντας, πιθανόν, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός τῆς ἀποκρύψεως τῆς καταγωγῆς τῆς.

Ἀσχετα μέ ὅλα τὰ ἐπιμέρους προβλήματα παραμένει γεγονός ἡ σεβαστὴ θέση πού κατέχει τὸ Πουρίμ στὴν ἐν γένει Ἰουδαϊκὴ παράδοση, πού καί αὐτὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σάν μιὰ ἄλλη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἱστορικότητα τοῦ βιβλίου τῆς Ἑσθήρ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Καθβαλιστές, δηλαδή οἱ Ἑβραῖοι μυστικιστὲς τοῦ 16ου αἰῶνα θεωροῦν τὸ Πουρίμ σάν μιὰ πολὺ σπουδαία ἐπέτειο, παρομοιάζοντάς τὴν καί θεωροῦντες αὐτὴ, ὑπὸ μορφή λογοπαίνιου ἰσοτύμη μέ τὸ Κιπούρ. Ἡ ἡμέρα τοῦ Ἑξίλασμου, λένε, **«τὸ Γιόμ Κιπούρ εἶναι μιὰ μέρα σάν τὸ Πουρίμ, Γιόμ κε - Πουρίμ»**. Ὅπως κατὰ τὸ Κιπούρ ἀποφασίζεται ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων ἔτσι καί κατὰ τὸ Πουρίμ κρίθηκε ἡ τύχη τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὰ κακόβουλα σχέδια τοῦ Ἀμάν.

Η.Σ.

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΕΒΡΑΪΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

♦ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7

2. Ἀπὸ γέροντες τῆς τελευταίας γενιᾶς εἶχα ἀκούσει τὴν παράδοση πῶς οἱ Ἑβραῖοι ἦρθαν στὰ Γιάννινα πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφή τοῦ Δευτέρου Ναοῦ (70 μ.Χ.). Τοὺς ἄρεσε ἔτσι νὰ ἐξηγούν τὸ γεγονός πῶς πολλές λεπτομέρειες τῆς θρησκευτικῆς λειτουργίας τοῦ τυπικοῦ (ritus) διέφεραν τόσο ἀπὸ τοὺς Σεφαραδίμ (Ἑβραίους τῆς Δύσεως, κυρίως τῆς Ἰσπανίας) καί πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἑσκαναζίμ (Ἑβραίους τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης). Τὸ περιεχόμενο τῆς παράδοσης ἐλέγχεται, φυσικά, γιὰ ἀνακρίβεια, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχαν ἀκόμα ἱδρυθεῖ ἡ πόλη. Τὴν ἀναφέρω γιὰ νὰ δείξω πῶς, αὐτοὶ πού τὴν ἐπλάσαν, πίστευαν ὅτι εἶχαν ἔλθει στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια καί καυχόνταν πῶς ἦταν συνεχιστὲς τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ. Πραγματικά, εἶχαν ἐπιδοθεῖ μέ τέτοιο ζῆλο καί τάση προκοπῆς στὴ μελέτῃ ἢς Γραφῆς καί στὴν πιστὴ τήρηση τῶν κανόνων τῆς λατρείας, ὥστε οἱ ἔξανοι ραββίνοι πού ἐπισκέπτονταν τὰ Γιάννινα, χαρακτήριζαν τὴν ἐβραϊκὴ Κοινότητα σάν «μισὴ Ἱερουσαλὴμ».

3. Πβ. Σπύρου Λάμπρου: Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων (Νέος Ἑλληνομνημόν, τ. ΚΑ', σελ. 337). Τὴν ὑπόρξη Ἑβραίων στὰ Γιάννινα μαρτυροῦν τὰ δύο Χρυσόβουλα τοῦ Ἀνδρόνικου. Τὸ πρῶτο Χρυσόβουλο δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Ἀρβαντινὸ, τὸν Μουσταξιδὴ καί ἀπὸ τοὺς Miclosich - Muller. Τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸν κ. Κ. Μέρτζιο (Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τεύχος 2ο, ἔτος 1952).

4. Πβ. Νίκου Βέν: Übersicht über die Geschicht der Judentum von Janina (Epirus) στό περιοδικὸ Byzantinische Neugriechische Jahrbucher, τ. Β', 1922 καί τὸ σύντομο ἄρθρο τοῦ Γιωσέφ Ἐλιγιά στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ, στή λ. Ἰωάννινα.

5. Τὰ λίγα μὴ ἐβραϊκά ἐπώνυμα πού σῶθηκαν μέχρι σήμερα

6. Άλλες παρόμοιες εβραϊκές Κοινότητες στην Ελλάδα ήταν της Άρτας, Πρέβεζας, Κέρκυρας, Αύλωνας και Χαλκίδας. Ο Έβραϊος περιηγητής Βενιαμίν έκ Τουδέλας στο ταξίδι που έκανε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (12ος αιώνας) για να επισκεφθεί τις εβραϊκές Κοινότητες, πήγε μέχρι την Άρτα, όπου συνάντησε λίγους Έβραίους. Δεν προχώρησε στα Γιάννινα, άγνωστο γιατί. Είναι πιθανόν πως τότε δεν θα υπήρχαν Έβραίοι στα Γιάννινα, αλλά μετοίκησαν αργότερα από την Άρτα ή από άλλοι. Δυστυχώς, δεν σωθηκε καμία επιτύμβια πλάκα απ' το παλιότερο εβραϊκό νεκροταφείο των Ίωαννίνων (της Πλατείας Ευεργετών) που καταστράφηκε επί Τουρκοκρατίας. Οι επιγραφές θα μάς ήταν χρησιμότες και θα έρχιχναν αρκετό φως στο ζήτημα της προελεύσεως των πρώτων Έβραίων και στα πρώτα χρόνια της εγκαταστάσεως τους στα Γιάννινα.

7. Ίδε δσα ο άειμνηστος Γιωσέφ Έλιγιά αναφέρει στο δρβρο «Ήρταμαν» της Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαίδειας.

8. Αύθεντική πηγή για τη μελέτη της ζωής των Γιαννιωτών Έβραίων μά και για την ιστορία του τόπου γενικότερα αποτελούσε το παλιό χειρόγραφο των Πρακτικών (Σέφερ Άσκαμότ), που φυλαγόταν στο πλουσιότατο άρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας. Στη μεγάλη καταστροφή χάθηκε κι αυτό μαζί με τους Άνθρωπους του. Το ίδιο χάθηκαν κι όλα τα ίδιωτικά άρχεία κι οι βιβλιοθήκες που δεν έλειπαν από κανένα εβραϊκό σπίτι και που περιλάμβαναν, εκτός από τα βιβλία των προσευχών και κάθε λογής χειρόγραφο, ληξιαρχικές πράξεις γάμων και γεννήσεων και άλλα γραφτά ντοκουμέντα. Σκορπίστηκαν ακόμα κι όλα τα αντικείμενα της οικιακής οικονομίας (παλιά σκεύη ιδίόρρυθμα, ύφαντά, τοπικές ένδυμασίες κλπ.), χρήσιμα για τη λαογραφική μελέτη.

9. Διασώθηκε μαζί με πολλά έντυπα λειτουργικά και θρησκευτικά βιβλία διαφόρων εποχών, δσα κατόρθωσε ή αρχαιολογική ύπηρεσία να συμμαζέψει το 1944 απ' τις Συναγωγές και τα ρημαγμένα σπίτια. Είχαν πεταχτεί τότε σ' ένα ύπόγειο του Μεκκείου Οικοτροφείου από όπου μεταφέρθηκαν αργότερα στην έντός του Φρουρίου Συναγωγή.

10. Παραδείγμα, στο εβραϊκό άσμα του φύλλου 90 διαβάζουμε σέ άκροστιχίδα: Απí Yízhak katan, δηλ. έγω ό μικρός Ίσαάκ (έποηση).

11. Ένα τέτοιο χειρόγραφο, γραμμένο πρίν από το 1683, βρίσκεται στο Δημοτικό Μουσείο των Ίωαννίνων. Δεν φέρει το όνομα του συλλογέα ή γραφέα.

12. Άκουσα να ψάλλονται ελληνικά στη Συναγωγή: Τό Άσμα ασιμάτων (Chir Achirim), τό Άποφθέγματα των Πατέρων (Pirke - Avot), Έκλογες από τους Προφήτες (Aftaroth), ό Θρήνος για τό Χανα μέ τό έφτά παιδιά της κ.ά. Στίς οικογενειακές τελετές έψαλλαν τό Δίηγησή της Έξόδου (Hagadah), πολλούς ψαλμούς κ.ά. Τα τραγούδια που δημοσιεύουμε, δεν τό έχω άκούσει στη Συναγωγή. Ίσως στα παλαιότερα χρόνια να τό συνήθιζαν. Παλαιότερα ψάλλονταν και στη Συναγωγή της Κέρκυρας διάφοροι θρήνοι σ' ελληνική γλώσσα τό μέρα της έπετείου της άλωσης της Ίερουσαλήμ (9 του Άβ). Ίδέ έναν έβραιοελληνικό θρήνο στο περιοδικό «Λαογραφία», τόμ. ΙΒ', σελ. 494 και Σ. Α. Παπαγεωργίου: Έβραιοελληνικοί θρήνοι στην Έπετηρίδα του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», έτος Ε' 1910, σελ. 170 κέξ.

13. Γ. Βλαχλείδι, Γιαννιώτικα στιχ., Ήπ. Χο. 1930, τ. Α - Β, σ. 169. Γ. Στούπη: αὐτ. 1929 τ. Α - Β, σ. 176. Ν. Γεωργίτση: αὐτ. έτ. Β' τ. Γ' σ. 184. Π. Άραβαντινού. Συλ. Δημ. Άσμάτων, 1861.

14. Χαρακτηριστικό της έντονης θρησκευτικής ζωής που επικρατούσε στα Γιάννινα εκείνα τό χρόνια είναι τό γεγονός πως οι «όμολογιές» των τουρκογιαννιωτών κι οι ελληνικοί ύμνοι των Έβραίων έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο. Είναι λαϊκές έκδηλώσεις της θρησκευτικότητάς τους. Σημειώνω και πάλιν πως οι Έβραίοι έψαλλαν τό τραγούδι που δημοσιεύουμε στίς οικογενειακές θρησκευτικές τελετές και στα έορταστικά θρησκευτικά δείπνα. Στίς άλλες περιπτώσεις (γλέντι του γάμου, έκδρομές στο νησί κλπ.) τραγουδούσαν τό ελληνικά δημοτικά τραγούδια, όπως όλοι οι Έλληνες (πρβλ. Ν. Βέη, ένθ' άνωτέρω).

Μεγκιλότ στό Έβραϊκό Μουσείο

Τό Έβραϊκό Μουσείο είναι πολύ τυχερό που έχει δύο μοναδικές εβραϊκές συλλογές. Ή πρώτη είναι ένας μεγάλος αριθμός κεντημάτων από τόν 18ο, 19ο και 20ό αιώνα, που είναι αντίπροσωπευτικά μερικών κέντρων του ελληνικού Έβραϊσμού όπως ό Βόλος, ή Λάρισα και τό Ίωάννινα. Ή δεύτερη είναι μία συλλογή από μεγκιλότ ή κυλίνδρους του Βιβλίου της Έσθήρ. Ή βασική συλλογή σχηματίστηκε από ένα μεγάλο αριθμό μεγκιλότ που προέρχονται από την Κοινότητα των Ίωαννίνων. Μετά την ίδρυση του Μουσείου προστέθηκαν μερικές προσφορές από ιδιώτες και έτσι μεγάλωσε ή συλλογή των μεγκιλότ.

Οι μεγκιλότ αυτές είναι σημαντικές διότι αντίπροσωπεύουν μία είδική εβραϊκή τεχνοτροπία και μέ την προσεκτική τους μελέτη είναι δυνατό να προσδιορισθεί ή καταγωγή και άλλων παρόμοιων αντικειμένων της συλλογής.

Σάν θρησκευτικό κείμενο ή μεγκιλά είναι μοναδική διότι διαβάζεται μία φορά τό χρόνο άλλα όλόκληρη, στίς 14 του Άδάρ, δηλαδή στη Γιορτή του Πουρίμ. Τό κείμενο που είναι γραμμένο στη μεγκιλά έκθειάζει μία σπουδαία γυναίκα, την βασίλισσα Έσθήρ και έναν σοφό άνδρα που οι δύο τους έσωσαν τους Έβραίους της Βαβυλώνας από τόν άφανισμό κατά τη βασιλεία του Ξέρξη (Άχασβερώς), κάπου μεταξύ των έτών 485 και 465 π.Χ. Έάν ύπολογισθούν ή όμορφιά και οι άρετές της βασίλισσας Έσθήρ, δεν πρέπει να φανεί παράξενο ότι υπήρχε ή συνήθεια σέ πολλές ελληνικές Κοινότητες να δίνουν μία μεγκιλά σάν δώρο στίς νύφες τη στιγμή του γάμου τους. Άναμφίβολα σ' αυτή τη συνήθεια όφείλεται ό σχετικά μεγάλος αριθμός μεγκιλότ ελληνικής προελεύσεως.

Μοναδικός άνάμεσα σ' όλα τα βιβλία του Τανάχ ό κύλινδρος της Έσθήρ είναι τό μόνο κείμενο που έχει λίγες (δν όχι καθόλου) θρησκευτικές λεπτομέρειες στο τύπωμά του. Άντιθέτως μέ τό άλλα μέρη του Τανάχ, που καθιστούν άναγκαίο έναν είδικό γραφέα ή «SOPHER» για τη γραφή του κειμένου, ή μεγκιλά μπορεί να γραφτεί από ένα νέο άνθρωπο ή έναν ήλικιωμένο διότι τό Όνομα του Θεού δεν παρουσιάζεται πουθενά στο κείμενο. Αυτό έχει σάν αποτέλεσμα μία σχετική έλευθερία ακόμα και στην εμφάνιση μιας μεγκιλά. Έπειδή στερείται των συνήθων περιορισμών, που ύποχρύνουν ένα γραφέα σέ μία άπλη γραφή χωρίς εικόνες, τό κείμενο σέ πολλές περιπτώσεις ήταν διακοσμημένο μέ γεωμετρικά σχήματα ή μέ λουλούδια ή, σέ πιο έξαιρετικές περιπτώσεις, μέ πλήρεις άπεικονίσεις της Ιστορίας της Έσθήρ. Όσον άφορά την εικονογραφία πολλά κείμενα είναι πολύ παλαιά. Τά ίχνη τους μπορούν να βρεθούν σέ μία παλιά, χαμένη, εβραϊκή εικονογραφία που ά-

ναμφίβολα έπηρέασε την χριστιανική τέχνη κατά τον 2ο, 3ο, και 4ο αιώνα μ.Χ.

Πέρα όμως από το κείμενο, η μεγάλια προκαλεί έντυπωση για την φροντίδα που λαμβάνεται για να προφυλαχτεί το ίδιο το κείμενο. Συνήθως το χειρόγραφο στρίβεται γύρω σε ένα αδράχτι και μπαίνει σε μία κυλινδρική θήκη που το ύλικό της είναι ανάλογο με την οικονομική κατάσταση του δωρητή. Στην 'Οθωμανική Αυτοκρατορία, στο 'Ιράν και στην 'Ινδία ή συνήθεια ήταν να κάνουν τις θήκες από εξαιρετικό έλεφαντόδοντο ενώ στην Εύρωπη και στην 'Ελλάδα ή συνήθεια ήταν να χρησιμοποιούν διάφορα μέταλλα. Οι καλύτερες θήκες είναι από χρυσό και άσημι.

Από τις τριάντα περίπου μεγκιλόντ της συλλογής του 'Εβραϊκού Μουσείου περισσότερες από τις μισές προέρχονται σίγουρα από τα 'Ιωάννινα ή από την περιοχή της 'Ηπείρου, που ήταν φημισμένα για την επεξεργασία του άσημιου. Οι πιο ώριμες μεγκιλόντ, είναι διακοσμημένες με μία τεχνική που είναι γνωστή σαν «Φιλιγκρί» δηλαδή πολύ λεπτά άσημένα σύρματα συγκολληούνται και λυγίζονται σχηματίζοντας πολύπλοκα σχέδια. Η τεχνική αυτή είναι βενετικής προελεύσεως και άναμφίβολα μεταφυτεύθηκε στην βόρεια 'Ελλάδα μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, όταν πολλοί 'Ελληνες τεχνίτες πήγαν στη Βενετία για να εργασθούν και έπειτα, στην επιστροφή τους, έφεραν τις τεχνικές που είχαν μάθει σ' αυτή την πόλη.

Η ποιότητα, πάντως, της εργασίας «φιλιγκρί» δεν είναι πάντα ή ίδια. Το καλύτερο «φιλιγκρί» είναι εκεί όπου χρησιμοποιούνται πραγματικά άσημένα σύρματα για να σχηματισθεί το σχέδιο. Ένας λίγο κατώτερος τύπος είναι όταν

φτειάχνεται το σχέδιο, μετά κατασκευάζεται από αυτό ένα έκμαγείο, στο οποίο χύνεται λυωμένο άσημι και τελικά σχηματίζεται ένα αντίγραφο που πολλές φορές μοιάζει τόσο πολύ με το πρωτότυπο, ώστε είναι σχεδόν αδύνατο να το ξεχωρίσουμε. Οι περισσότερες από τις μεγκιλόντ της συλλογής του Μουσείου είναι φτειαγμένες σύμφωνα με τον πρώτο τύπο και είναι εξαιρετικά παραδείγματα εργασίας «φιλιγκρί».

Ένας άλλος τύπος μεγκιλά είναι με μία τεχνική που είναι γνωστή σαν ανάγλυφο, δηλαδή ο τεχνίτης παίρνει ένα μεταλλικό φύλλο και το χτυπάει στην πίσω του όψη πάνω σ' ένα σάκο με άμμο έτσι ώστε σχηματίζεται ένα σχέδιο. Ακολουθώντας ο τεχνίτης σκαλίζει με ένα μυτερό εργαλείο την μπροστινή όψη του μεταλλικού φύλλου και σχηματίζει περισσότερες λεπτομέρειες στο σχέδιο. Οι περισσότερες μεγκιλόντ αυτού του τύπου προέρχονται από τα 'Ιωάννινα και ενώ οι λεπτομέρειες της διακοσμήσεως είναι ελληνικές, τα βασικά σύμβολα είναι εξ' ολοκλήρου έβραϊκά. Τα συνήθη σχέδια είναι λουλουδία ή γεωμετρικά σχήματα που περιβάλλουν σύμβολα όπως οι Πλάκες με το Νομο, ή Μενορά του Ναού, ή η Σκηνή του Μαρτυρίου.

Είναι φανερό από το γεγονός ότι υπάρχουν πολλά λάθη στα έβραϊκά γράμματα ή στην απεικόνιση της Μενορά (καμιά φορά αντί για έπτά βραχίονες υπάρχουν μόνο τρεις) ότι οι τεχνίτες ήταν 'Ελληνες χριστιανοί που έκοτελούσαν παραγγελίες των 'Εβραίων. Αυτό είναι ένα χτυπητό παράδειγμα έβραιοχριστιανικών επιδράσεων στα 'Ιωάννινα.

Μία πολύ παράξενη μεγκιλά στο 'Εβραϊκό Μουσείο είναι μία μεγάλη άσημνια θήκη που έχει ένα εξαιρετικά λεπτό σχήμα και σχετικώς πολύ πλατιά λαβή. Τα σχέδια σ' αυτή τη θήκη είναι πουλιά και λουλουδία. Από τη γενική της εμφάνιση θά μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι είναι ίταλικής προελεύσεως ή απουσία, όμως της άσημνιας σφραγίδας, που θά έδειχνε και την ποιότητα του άσημιού και το εργαστήρι, είναι αποδείξη ότι κατασκευάστηκε στην 'Ελλάδα διότι στην 'Ελλάδα δεν είχε εισαχθεί ακόμη ή συνήθεια των σφραγίδων. Ξεκινώντας από το σχέδιο και την διακόσμηση είναι πολύ πιθανό να υποθέσει κανείς ότι η μεγκιλά αυτή κατασκευάστηκε από έναν 'Ελληνα τεχνίτη στην Κέρκυρα αντιγράφοντας ένα ίταλικό πρότυπο.

Επίσης πολύ καλής ποιότητας είναι μία πολύ μικρή μεγκιλά από καθαρό άσημι, που επίσης δεν έχει άσημνια σφραγίδα. Αυτή βρέθηκε ανάμεσα στα πράγματα των 'Εβραίων της Θράκης που δημεύτηκαν από τους Βουλγάρους. Το σχέδιό της είναι από διάφορα σκεύη πολεμικά, δηλαδή τύμπανα, σημαίες, όπλα και άλλα τέτοια είδη για να παρουσιαστεί ο θρίαμβος της νίκης και ή ανάπαυση μετά τον πόλεμο. Η άκριβης προέλευση αυτής της εικονογραφίας είναι ρωμαϊκή αλλά ξαναισαχθηκε στη Δύση κατά το τέλος του 18ου αιώνα και από εκεί πέρασε στην 'Οθωμανική Αυτοκρατορία και άργότερα έπηρέασε πολύ τα μοτίβα που βρίσκονται στην ελληνική folklorική τέχνη κατά την περίοδο μετά την επανάσταση του 1821.

Ελπίζουμε ότι με το πέρασμα του καιρού το Μουσείο θά έχει την ευκαιρία να αποκτήσει και άλλες μεγκιλόντ για να γίνει μία συστηματική έρευνα. Το Μουσείο ενδιαφέρεται για οποιαδήποτε μεγκιλά που πιθανόν υπάρχει σε ίδιωτικές συλλογές και που πιθανόν θά μπορούσε να δωρηθεί στο Μουσείο ή να προσφερθεί μόνο για μελέτη.

ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Τό 'Εβραϊκό Μουσείο (Μελιδώνη 5, τηλεφ. 32.52.773) είναι άνοιχτό: κάθε Δευτέρα (12 - 5 μ.μ.), Τετάρτη (9 - 5 μ.μ.), Παρασκευή (9 - 1 μ.μ.) και Κυριακή (9 - 1 μ.μ.).

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)